

Asutawa Kogu

4. istungjärk. **Protokoll nr. 141 (22)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 11. juunil 1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 95 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson** ja põllutööminister **Th. Pool**.

P ä e w a k o r d :

1. Eesti wabariigi põhiseadus — II lugemisel.

2. Wabariigi Walitsuse teadaandmine kaubalepingu-note asjus Eesti wabariigi ja Briti walitsuse wahel.

3. Seadus perekonna-abiraha maksimise asjus rahwawäelastele — II lugemisel.

4. Perekonna seisu seadus — II lugemisel.

5. Seadus kirjanikkude, kunstnikkude ja teadlaste toetamise kohta — hariduskomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**, pärast esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **H. Raudsepp**.

Koosolek algab 5.35 min.

1. Päewakorra Juhataja J. Seljamaa: Awan koosoleku. Päewakord on rahwaesitajatele kätte saadetud. Sisse on tulnud juhatause nime peale arupärimine Palupera mõisa väljaandmise asjus. Teisi ettepanekuid päewakorra kohta ei ole tulnud. (Häälletatakse.) Arupärimine on nähtawa enamusega päewakorda wõetud.

A. Anderkopp (töer.): Et meil põhiseaduse juures paar küsimust arutamisele tuleb, siis teen ettepaneku arupärimine II punktina üles wõtta.

Juhataja J. Seljamaa: On tehtud ettepanek, arupärimine II punkti all üles wõtta. (Häälletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud. Rhs. Puss on ettepaneku teinud päewakorda täiendada komisjonide täiendawate walimistega ja

seada üles wõtta esimese punktina. (Häälletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud. Nii on siis päewakord kujunenud: 1) komisjonide täiendawad walimised, 2) Eesti wabariigi põhiseadus — II lugemisel, 3) arupärimine Palupera mõisa väljaandmise asjus, ja siis endiselt edasi.

2. Komisjonide täiendawad walimised. **J. Puss** (sd.): Sotsiaaldemokraatliku rühma nimel panen ette töökaitse komisjonist väljaastunud rhs. Lindros'i asemele walida rhs. Kaplur.

J. Westholm (rhw.): Hariduskomisjonist väljaastunud rhs. Reisik'u asemele panen ette walida rhs. Järwe.

Juhataja J. Seljamaa: (Häälletatakse.) Nähtawa enamusega on ette pandud kandidaadid walitud.

3. Eesti wabariigi põhiseadus — II lugemisel. Põhiseaduse komisjoni aruandja **A. Anderkopp**: Nagu rahwa-

esitajad mäletawad, jäi üks küsimus, nimelt paragrahw streigi asjus, komisjoni arutada ja teine — wolikogu nime küsimus. Komisjoni nimel pean tähendama, et mitmesuguste paralleel-ettepanekute kohta: „riigikogu“, „riigiesituskoda“, „riigikoda“, „saadikutekoda“ ja „parlament“, asus komisjon seisukohale, et tulewase seadusandliku kogu nimetus lühike peab olema, kuid ära ütleva põhimõtte, mida rahwaste esituskogu sisaldama peab. Aga sarnased sõnad, nagu „riigiesituskoda“ on niiwõrd pikad, et nende peale komisjon peatama ei jäänud. Küll arutas tema aga „riigikoda“, jõuti siiski otsusele, et nimetus sisuliselt nõuet täita ei suuda, vähemalt sel mõõdul, kui „riigiwolikogu“ ja otsustas „riigiwolikogu“ nime juurde jääda.

Peaminister J. Tõnisson: Nimi ei riku ju küll meest, aga ometi on tähtis, kuidas meie oma parlamenti nime-tame, sest see mõjub palju. Ei wõi mitte

nii kergesti otsust teha. „Riigiwolikogu“ on meil ju õige tuttaw. Wene riigiduuma oli oma tegewuse ajal meil õige tuntud, kuid meie teame ka, et riigiwolikogu nime walimisel oma ajalugu on. Riigiwolikogu pidi olema „nõuandew“ asutus, missuguses ainult mõtteid wõidi wahtada. Sellepärast ei tahetud temale anda hariliku parlamendi nime. Sel nimel on nõuandew maik juures. Kui meie nüüd „riigiduumast“ teeme sõna „riigiwolikogu“, siis käiks see õieti meie harilikude linnawolikogudega ja wallawolikogudega rohkem kokku. Keegi aga ei salga, et see nimi wärwitu ja sisutu on, kui meie silmas peame, mis meie wolikogu on olnud ja mis seal õieti tehtud. Kui meie tahame nimetust leida parlamendile, siis wõtame vähemalt iseloomuliku nimetuse, mis igäühel nagu kõrwust läbi lööb ja igäuhele kahtlemata selguse annab, et meil on siin tegemist ainsa ja kõige kõrgema otsustawa asutusega riigis. Sellepärast olekski soowitaw, et kõik teised wolikogud, kellel teataw wõimkond olemas, kes aga kuidagi ennast ei saa kõrwu seada rahwaesitusega, et kõik need nimetused kõrwale jääksid, siis kui meie oma rahwaesitusest tahame kõneleda. Selles mõttes walitagu nüüd mistahes nimi, kuid jäetagu „wolikogu“ ära. Sellega kõrwaldaksime meie need mälestused sellest kogust, kus meie ainult oma arwamist awaldada wõisime. Rahwaste edenemise ajaloos on täieliku kuju ja mõiste kõrgema wõimu esitajana omandanud rahwakogu, kus terwe rahwas mingisuguse tähtsa küsimuse otsustamiseks kokku tuli. Kui enne Skandiinaawia-mail räägiti „thingist“ wõi kui räägiti weel „storthingist“, siis teadis igäüks, et siin on rahwawõim, kes riigi asjus lõpuliku otsuse peab tegema. Sellega räägiti „suurest rahwapäewast“. Õieti on „päewa“ nimi Germaani rahwaste seas praegugi tarwitusel ja Saksamaal tarwitatakse seda selles mõttes, et rahwas seal oma asjad käsile wõtab. Meilgi on õieti mitmesuguseid „päewi“ olnud. Kui nüüd nimetusi tahetakse walida, siis oleks wist küll kõige otstarbekohasem selle nimetuse juures peatada, mida meie ajakirjanduses õige laialt on soowitatud ja millel teatawal wiisil meie rahwa hingeeluline maik juures on, see oleks sõna „koda“. Kui meie nüüd mingisuguse wanakõlalise nimetuse wõtaksime, siis soowitaksin mina, kas riigikogu wõi rahwakogu, wõi riigikoda. Igatahes soowitaksin wäga, et

meie mitu nime ära kaaluksime ja peaksime silmas seda nende hulgast, mis eneses nii kui teatawat seesmist helewust peidab, paljuütlew oleks. Meie riikliku arenemise küljest on see wäga tähtis, kuidas meie oma kõrgemat riigiwõimu nimetame. Nimi peab lühikene, sisurikas ja kõikäraütlew olema, nõnda et juba nimi iseenesest näitab, et meil siin kõrgema rahwawõimuga tegemist on. Selles mõttes oleks küll wäga soowitaw, et kokku lepitaks mõne iseloomuliku nimetuse poolest, mis ühtlasi omapärane ja muinasloomik oleks.

J. Järwe (rhw.): Wälja minnes sellest põhimõttest, mis peaminister siin esile tõi, soowitaksin nimetust, mis oleks omapärane ja millega ruttu ära harjuda wõiks, see oleks „maakoda“. (Wahel hüüe pahemalt poolt: Õllekoda! Weekoda!)

K. Ast (sd.): Nimeküsimus, see on suuresti ka maitseküsimus, ühele näib üks nimi hea, teisele — teine. Põhimõte aga, mille järele siin peaks käima, oleks see, et nimi populäärne oleks, ja teiseks, et ta tõesti selle mõtte hästi ära ütleks, mida meie selle nimetuse tarwitusele wõtmisega ära öelda tahame, ja mis meie rahwaesitus õieti peaks olema, millele nüüd nime otsitakse. Tuntud nimetus oleks „riigiwolikogu“, siis „parlament“ ja siis oleks weel ehk nimetamata jäetud „maapäew“, „riigipäew“. Wõiks ka tarwitada sõna „seim“, ehk see küll mitmelegi wõõram on kui teised. Sarnane nimetus, nagu „riigiesituskogu“, „saadikutekoda“, on juba liig pikk, siis oleks kahtlemata parem „riigikoda“ wõtta, sest ta on iseenesest wäga õige nimetus. Saadikutekoda igatahes on wäga raskelt wäljaräägitaw nimi ja rahwasuu leiab sellele pärast mingisuguse lühema ja õige nimetuse. Riigiwolikogu oleks aga õige suupärane ja omane nimetus ja ka põhiseaduse komisjonis jäi enamus selle juurde peatama, et see nimetus iseenesest õige täpipealne ja kõikäraütlew on. Wõiksime kõrwale jätta kõik „riigikodad“, „esituskodad“ ja „saadikutekodad“. Wõtaksime kas „riigiwolikogu“, wõi mina isiklikult soowitaksin weel wõtta sõna „parlament“. See on igale põlwepikkusele poisikesele tuntud nimetus, peaaegu kõigis Euroopa maades on ta tuntud ja tarwitusel. Otsarbekohane ei oleks tema asemele wõtta teist otsitud nimetust, mis eemalolijale midagi ära ei ütle. Kui meie juba oleme

juugenud jääda ministrite juurde, mispärast ei peaks meie siis sõna „parlament“ tarwitusele wõtma. Kindlakujulisem oleks ju ka tarwitada „ministritenõukogu“ asemel „kabinett“. Kes waewaks on wõtnud ajalehti lugeda ja natukene poliitiliste küsimustega tegemist teha, see teab, mis on „poliitiline kabinett“. Prantsuse konstitutsioon ei tunne poliitilist kabinetti, waid seal on ministritenõukogu, kuid rahwasuu tunneb siiski kabinetti. Et sõna — kabinett — tarwitusele tuleb, see on enam kui kindel. Sõna — parlament — on meil juba ammu tuntuks. Mispärast peaksime meie nüüd nii wäga tuntuks asja jaoks muud nime otsima. Meil räägitakse telefon, telegraaf, elekter jne. Kõik saawad neist nimetustest aru, nad on kõikidele suhu kaswanud ja keegi ei hakka tarwitama mõnda „sähkosanomat“ wõi muud. Ühesõnaga, meil ei ole sugugi tarwis otsima minna uusi nimetusi, waid meie peaksime jääma nende juurde, mis meil juba tuttawad on, nagu „riigiwolikogu“ ja „parlament“. Teised nimetused, nagu „riigiesituskogu“, wõiksime kõrwalheita. „Parlament“, mis kõigile kultuurilmale ühtewiisi tuntuks on, wõiks meile jääda.

N. Kann (krst.): Ettepanekuid on nii mitmesuguseid tehtud, mina tahaksin, et meie katsuksime ühe nimetuse juures kokku leppida. Teen ettepaneku selleks 10—15-minutiline waheaeg määrata.

Juhataja J. Seljamaa: On ettepanek tehtud waheaeg määrata. Selle ettepaneku kohta on kahel sõna poolt ja kahel wastu.

K. Wirma (sd.): Mina waidlen selle waheaja määramise wastu sellepärast, et see sõna saab otsustatud lõpulikul III lugemisel. II lugemisel on kõik nimetused juba esile toodud ja nende kallal on mõeldud mitu päewa, sellepärast ei ole loota, et keegi 10 minuti jooksul uue nimetuse leiaks. Minu arwates ei ole minigit tarwidust waheaega määrata.

Juhataja J. Seljamaa: Panen ettepaneku waheaja kohta hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on ettepanek tagasi lükatud.

N. Kann (krst.): Teen ettepaneku parlamenti „riigikojaks“ nimetada, sellepärast, et preili Asson ütles, et kui „maakojaks“ nimetada, siis pidawat weel mingisugune „weekoda“ olema.

K. Baars (töer.): Panen ette nimetada parlamenti „saadikutekojaks“.

Juhataja J. Seljamaa: Sõna-soowijaid enam ei ole? Lõpusõna on aruandjal.

K. Wirma (sd.) kohalt: Ma paluksin teada, missugused nimetused üldse olemas on?

Juhataja J. Seljamaa: Juhin selle peale tähelpanu, et ma paar korda juba küsisin, kas sõnasoowijaid on, kuid sõnasoowijaid ei olnud ja sellepärast andsin ma lõpusõna aruandjale. Küsin weel kord, kas soowib keegi sõna ettepaneku tegemiseks wõi mitte?

K. Wirma (sd.): Komisjoni aruandja luges üles mitmesugused nimetused. Ma paluksin teada, kas need on ettepanekud ja peale selle weel, missugused ettepanekud?

Juhataja J. Seljamaa: Nime-tuse kohta on tehtud järgmised ettepanekud: rhs. Wirma poolt — „riigiesituskoda“; rhs. Päts'i poolt — „riigikoda“; rhs. Mikiwer'i poolt — „saadikutekoda“; rhs. Reinthal'i poolt — „riigikogu“; rhs. Järwe poolt — „maakoda“ ja rhs. Ast'i poolt — „parlament“. Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Anderkopp: Minu, kui komisjoni aruandja, ülesanne on peatada ainult nende nimetuste juures, mis meil komisjonis arutamisel on olnud. Mis puutub teistesse ettepanekutesse, mis wiimasel koosolekul tehtud, siis ma juba alguses tähendasin nende kohta. Rhs. Järwe poolt ettepanekuid nimetust „maakoda“ ei saa mitte wastu wõtta, sellepärast et see nimetus mitte kõiki ära ei ütle. Kui wõtta koda, siis wõiks wõtta juba „riigikoda“. Mis puutub „maapäewasse“, siis oli see küsimus komisjonis arutamisel. See nimetus on ajaloos tekkinud. Olid ajad, kus astuti kokku kindlaksfikseeritud tähtajal, näiteks aastas üks päew wõi kaks kunni kolm päewa. Sarnane päewade nimetus on mõnel maal praegugi tarwitusel, kuid seal on see päewade nimetus natuke teistsugune. See nimetus on wälja rännanud Preisimaalt. (Peaminister J. Tõnisson: See on põhjamaadelt pärit.) Niipalju kui mina tean on see Saksamaalt laiali lagunenud. Igatahes ei ole päewa nimetus meile wastuwõetaw. Mis sellesse puutub, et riigiwoli-

kogu nimetus iseenesest halwa mulje wõib kaasa tuua meie rahwa juures, siis wõib selle juures kahelda, sellepärast et Wene riigiwolikogu mitte nii halb ei olnud, kui surwe, mis tal ette kirjutatud oli. Ei saa mitte tähendamata jätta, et sõna „minister“ meil ka Wenemaalt pärit on, ja meie tarwitame teda siiski, sellepärast ei tohi ka mitte „riigiwolikogu“ vastu waielda. Parlamendi nimetus ei taha keeleliselt soowitaw olla, sellepärast et meie rahwa seas tuleks muudatuse läbi parlamendi asemel „lament“ ja nii wõiks öelda, et rahwaesitajad läksid „lamenti“ tegema. Komisjonis olid need nimetused kõik arutamisel, ja komisjon leidis siiski kõige kohasema olema meie kõrgemat seadusandlikku asutust „riigiwolikogu“ nimetada.

Juhataja J. Seljamaa: Ma kannan weel kord ette parandused, mis on nimetuse kohta tehtud. Rhs. Wirma poolt on ettepanek tehtud kõrgemat seadusandlikku asutust nimetada — riigiesituskoda; rhs. Päts on ettepaneku teinud nimetada — riigikoda; rhs. Mikiwer — saadikutekoda; rhs. Reinthal — riigikogu; rhs. Järwe — maakoda; rhs. Ast — parlament ja komisjoni ettepanek — riigiwolikogu. Et terve rida paralleelseid ettepanekuid on tulnud, siis panen nad kõik esimest korda hääletamisele ainult poolt. (H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanekud on järgmiselt hääli saanud: Rhs. Wirma ettepanek — riigiesituskoda — 6 häält, rhs. Päts'i ettepanek — riigikoda — 47 häält, rhs. Mikiwer'i ettepanek — saadikutekoda — 3 häält, rhs. Reinthal'i ettepanek — riigikogu — 20 häält, rhs. Järwe ettepanek — maakoda — 8 häält, rhs. Ast'i ettepanek — parlament — 15 häält, ja komisjoni ettepanek — riigiwolikogu — 3 häält. Rhs. Päts'i ettepanek on 47 häält saanud, ja rahwaesitajaid on 88 koos, seega on rhs. Päts'i ettepanek absoluutse enamuse saanud ja vastu wõetud.

Järgmisena tuleb arutusele rhs. Mets'a ettepanek. Rhs. Mets on ettepaneku teinud § 19. juurde järgmine parandus wõtta: „Majanduslik streik on Eestis lubatud.“ Rhs. Piiskar on ettepaneku teinud rhs. Mets'a ettepanekust wälja jätta sõna „majanduslik“. Rhs. Piiskar'i ettepanek tuleks järgmiselt redigeerida: „Streigiwabadus on Eestis kindlustatud.“

Aruandja L. Olesk: Need ettepanekud olid täna põhiseaduse komisjonis

arutamisel ja põhiseaduse komisjon ei leidnud wõimaliku olewat neid ettepanekuid vastu wõtta. Seal mindi wälja kahest seisukohast. Üks seisukoht oli see, et streigiluba ei tohiks mitte üles wõtta põhiseadusesse, waid et seda streigiwõimlust tuleks kitsendada teatawates külgedes eriseaduse poolt. Näiteks et streik niisugustes tööalades mitte wõimalik ei ole, kus ta üldise riigi julgeoleku kaalu peale paneb. Teisest seisukohast waidlen streigi vastu sellepärast, et streik praegu lubatud on ja peaks lubatud olema, sellepärast leidis põhiseaduse komisjon, et iseäralikku määrust tarwis ei ole üles wõtta. Tagajärg oli see, et ettepanekud parandus läbi kukkus.

Juhataja J. Seljamaa: Komisjoni aruandja on komisjoni seisukoha awaldanud. Awan läbirääkimised.

Peaminister J. Tõnisson: Walitsuse nimel soowitan põhiseadusesse mitte streigiparagrahwi sisse wõtta. Niipalju, kui see üldise kodanikuwabaduse mõistega kokku käib, on see õigus iseenesest olemas. Aga kui nüüd üldiselt juba kindlal kujul streigi absoluutne õigus põhiseadusesse wõetakse, siis on pärast seadusandlikul kogul wõimatu mingisuguseid üksikasjalisi määrusi sel puhul anda, kui riiki hädaoht ähwardab; iseäralikus sõjaseisukorras jne. Kui parlament üldist kodanikuwabadust, mis põhiseaduses kindlustatud, silmas pidades ühe wõi teise küsimuse kohta eriseaduse annab, siis wõidakse arutada kõiki neid küsimusi nii põhjalikult, et kõik kodanikuwabaduse nõuded rahuldatud oleksid, aga praegu juba täielikult seda kindlaks määrata on kahtlemata väga hädaohtlik riiklikust seisukohast ja otsekohe wõimatu.

K. Ast (sd.): See ei ole mitte õige, et teiste paragrahwidega, kus on jutt üldse kodanikkude wabadusest, see streigiwabadus oleks pidanud kindlustatud olema. Streigiwabadus on õieti sarnane wabadus, mida mitte kõik kodanikud tarwitada ei saa, ka sel juhtumisel, kui nad seda tahaksid. Streigid on wõimalikud ainult neil, kes palga eest töötawad ja selles mõttes ei ole streigiwabaduse mõiste mitte üldine ja ei saa kuidagi wiisi üldise kodanikuwabaduse mõiste alla wiia, waid see on eriline wabadus, mida tarwitada saab ainult tööliklass. Muidugi on see mõiste kõigis demokraatlikkudes kultuurmaades iseenesest walitsemas, et see ise-

enesest olema peab, kui mitte mõned iseäralikud põhjused ei sunni riigivõimu seda wabadust teatud määral kitsendama. See on näiteks, kui streik ähwardab kodanikkude julgeolekut wõi kui korraga weeandmine korteritesse jne. ära jääb, kui seisma jäetakse walgustus jne. Mitmeti wõib olla sarnaseid asju, mis awaliku korra mõttes nõuawad piiramist. Aga niipalju, kui streik peab tabama ainult ettewõtjate tööstust, kuipalju streik peab määrama tööandjate huwisid, neid sundida tahtes töölistele alla andma, sel määral igatahes on mõiste demokraatlikuis kultuurmaades streiki tunnistada. Tahaksin loota, et ka Eesti wabariik streigiwabadust tunnistab. Seda on igatahes deklareerinud esimene Eesti ajutine walitsus, ja selle põhimõtte vastu ei ole meil veel Eestis kedagi waidlema kuulnud. Kui see aga nii on, siis ei tohiks keelatud olla seda wabadust juba põhiseaduses kindlustada selles mõttes, et edaspidi mõnel walitsusel mõte ei tärkaks streigiwabadust takistada. Meie näeme, et hoolimata sellest, et Eesti wabariigis streigiwabadus maksab ja et keegi ei tahaks seda wabadust eitama tulla, kuna ometi streigi wäljakuulutamise wõimaluse pärast walitsus alles hiljuti otsuse tegi raudteeliidu juhatust wastutusele wõtta. Isegi see on täitsa selge, et ei saa mingisugust tagajärge sellest olla, sest isegi streik jääb loodetawasti ära, see on selge ja selles teadaandes, mille puhul see otsus tehti raudteeliitu wastutusele wõtta, ei ole midagi iseäralikku. Oli ainult öeldud, et kui kõik kokku ei lepi tingimistes, siis tuleb streik. Maal, kus streigid keelatud on, puhkewad korratud streigid lahti, see on seal, kus ühtegi streigijuhatast ei ole. Need on kõige õnnetumad streigid, mis rahwamajandust raskesti tabawad ja millest õieti kellelgi kasu ei ole. Kuna aga streigiwabaduse juures maal, kus streikijaid mitte püssidega ja teiste sarnaste mõjuawalduse abinõudega laiali ajama ei munda, wäga eeskujulikult toimetatakse. Isegi streigijaks eraldatakse wälja üksikutes ettewõtetes osakonnad, kus töö edasi peaks funktsioneerima. Näiteks wõtame streigi kuskil keemiawabrikus, siis on wähemalt Saksa proletariaat ikka streikijatest jätnud ühe osa töölisi wabrikusse alles, korda pidama nendes osades, kus sarnased keemilised segud on, mis streigi tagajärjel, kui ühtki inimest juures ei oleks, rikki oleksid läinud. Niisamuti on Berliini proletariaat eraldanud enne

sõda streigi ajal teatud tööharud streigi programmist wälja. Muuseas ei streikinud weewärgi töölistes mitte, see oli otsekohe streigi komitee otsus, ka gaasitarwitajad said gaasi korralikult. Wene riigis aga, kus streigiwabadust mitte ei olnud ja Itaalias, kus alati streigi vastu karmide abinõudega wälja astuti, seal oli streigi „sabotaash“ tuntud, mis selles seis, et mitte töö seismajäämist ei korraldatud, waid isegi masinarihimad puruks kisti ja läbi löigati. Nii et ma näen lihtsalt, et juba riiklikkudes huwides tööstusliikide streigiwabadus peab kindlustatud ja garanteeritud olema. Ma ei leia ka mitte, et päris otstarbekohane oleks wõi wäga õnnelik oleks rahwaesitaja Mets'a poolt ettepanud redaktsioon ja sellepärast panen ette sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni wolitusel uue paragrahwi, nimelt wõtta § 19. järele uus paragrahw eelnõusse, see oleks § 20-a. Pärast muudetakse muidugi numbrid ümber, kõlaks see uus paragrahw järgmiselt: „Streigiwabadus on Eestis kindlustatud. Seda õigust wõib seadus piirata ainult awaliku julgeoleku huwides.“ Nii et siin oleks ühtlasi ära öeldud, et see streigiwabadus mingisugune absoluutwabadus ei ole, nagu siin üldse mingisugust wabadust ei leia, mida wõiks wõtta, kui lõpulikku ja piiramata wabadust, sest ka siin piiratakse seda awaliku julgeoleku huwides eriseaduse läbi. Kõigepealt eraldatakse üldise streigiwabaduse alt wälja üldise tarwitamise sisseseade, nagu seda on weewärk, elektri ja gaasi tarwitamine, mida meie juures wäga palju ei ole, kuna aga Euroopa linnades on gaas aineks, mille mitteamine kõige wõimatuid seisukohti loob. Ma tahaksin loota, et ettepanek sarnasel kujul vastu wõetakse, nagu meie teda nüüd teeme, et streigiwabadus on Eestis lubatud, aga wõimalikuks jäetakse awaliku julgeoleku piirides seda piirata. Sarnasel kujul ei peaks küll selle wabaduse vastu Asutawa Kogu liikmed mitte ühestki rühmast midagi ütleva.

J u h a t a j a **J. Seljamaa**: Sõna on järjekorras rahwaesitajal Olesk'il.

L. Olesk (töer.): Ma ei saa isiklikult mitte lugupeetud rhs. Ast'i ettepanekuga ühineda, et streik ainult palgatööliste seisukohalt wõimalik on, see ei paista mul mitte kindel ja selge olewat, igatahes ei ole streigimõiste mitte juriidiliselt nii kindel, kus selle sõnaga öeldud on, et streik wõib ka teistel aladel, kui palgatööliste ringkondades wõimalik olla.

Mis nüüd sellesse puutub, kas ta meil võimalik on või mitte, siis seisan mina sellel seisukohal, et niisugune streik Eestis iseenesest lubatud on. Kui meil Wene ajast veel mingisugused seadused, mis streiki kitsendawad ja keelawad, järele on jäänud, siis arwan mina, et rewolutsiooni tagajärjel need seadused niisugustes piirides ja niisugusel määral antud on. Kui Asutaw Kogu oma nõusolekuga seda oletada võib, siis on igatahes jällegi iseküsimus, et kui streiki põhiseaduses tahetakse lubada, siis tuleks ka ära seletada, mis selle sõna all mõista tuleb ja misugune wahekord streikijate isikute ja kodanikkude wahel palga suhtes ja mõnes teises suhtes olema saab. Sellega ühendatud, et võib streiki lubada, aga niisugusel kujul, nagu rhs. Ast seda wormuleeris, paistab mulle see paragrahw liiga ebamäärane olewat.

H. Mets (sd.): Oma sisseantud paragrahwi teksti wõtan tagasi ja toetan seda, mida rhs. Ast sotsiaaldemokraatliku rühma nimel ette pani. Selle wäite wastu, mis komisjoni aruandja ette kandis, pean küll igatahes waidlema, et sellest täpipealt aru ei saada, mis streik tähendab. Kui meie selle seisukoha juurde jääme, siis wõiksime ju põhiseaduses peaaegu igas paragrahwis niisuguseid sõnu ja niisuguseid lauseid leida, mis ka otsekohe ära ei tähenda, mis selle all täpipealt selge oleks. Näiteks on seal sõnawabadus või trükiwabadus, kus peab tihti peale teatud piire hoidma ja sellega rehkendama, kuidas walitsus selle peale waatab tol korral. Siis koosolekutewabadus, seal on ainult teatud mõiste wõetud, niisama ka meie streigiwabadus. Hiljuti lugesime „Eta“ teate all, et Leedu ajutisse põhiseadusesse on sisse wõetud streigi-, sõna-, trüki- jne. wabadused. Ma mõtlen et ka seal inimesed oskawad riiklikult mõelda ja ei ole ka kahtlust tulnud, eriti streigiwabaduse wäljakuulutamise asjus. Pean ütleva, et streigiwabadus on töölisklassile väga suure tähtsusega, tähtsam, kui teised wabadused. See on ainukene sõjariist, ainukene abinõu, mille läbi tööline rõhuwa kapitalistliku korra juures enmast wee peal suudab hoida. Kuid Asutawa Kogu koosseisu järele waadates, ei wõigi teist oletada, kui et teie selle paragrahwi tagasi lükate, sest peaaegu igal ühel on teenijad kodus ja igauks kardab: Jumal teab, kui meie põhiseaduses streigiwabaduse wälja kuulutame, siis võib juh-

tuda, et korraga ei saa kohwi, ei hakata saapaid puhastama jne. Kui oleks teine koosseis, siis oleks ka wasturääkijaid vähem ja paragrahw wõetaks wastu.

A. Oinas (sd.): Mina tahaksin omalt poolt veel paar sõna seltsimees Ast'i poolt ettepanud uue paragrahwi kasuks rääkida. Rhs. Olesk tähendas, et streigi mõiste ebamäärane olewat, et seda mõistet tarwitatakse õige laialt. Wiimane wäide on omakohast õige. Räägitakse näiteks ostjate streigist Berliinis, räägitakse ka põllumeeste streigist, kui nemad makse ei taha maksta. Meil on palju niisuguseid laialttarwitatawaid mõisteid, kuid iga selge peaga inimene mõistab streigi all eeskätt töölistreiki. Kui seda sõna igapäewases elus laiemalt tarwitatakse, ei ole see mitte mõõduandew juriidilise mõtlemise ja käsitamise kohta. Ma arwan, et streigi mõiste seaduses ei ole mitte niisuguseks kummipaelaks, mida võib laiali wenitada, milleks rhs. Olesk teda arwab olewat, waid streik tähendab seaduses ikkagi palgatööliste töö seismapanekut, torkumist. (J. Ploompuu, rhw.: Mis pärast ainult palgatöölise?) Ma arwan, et selge on mispärast. (Hüüded keskelt: Ei ole!)

Edasi tähendas rhs. Olesk, et see õigus enesestmõistetaw olewat. Wäga rõõmustaw seda kuulda, kuid paraku ei ole kõik mitte sellel arwamisel, et see õigus enesestmõistetaw on, — praegune raudteelaste streik on päewawalgele kutsunud terwe rea waidlusi ja neis waidlustes on awaldatud mõtteid, mis rhs. Olesk'i seisukohast lahku lähewad. Meie seisukohalt peaks aga enesestmõistetaw olema, et seda õigust tuleb fikseerida põhiseaduses. Kui tarwilikuks on peetud põhiseaduse § 20. fikseerida eraalgatusõigust, kus väga iseenesest-mõistetawaid asju öeldakse: „Wabadus elukutset walida ja ettewõtteid awada ning kasutada, nii põllutöös, kaubanduses ja tööstuses, kui muil majandusaladel, on Eestis kindlustatud“, siis on õigus töölisklassil nõuda, et ka tema algõigus, streigiwabadus, oleks põhiseaduses fikseeritud. Kui meie kodanliised erakonnad tahawad, et eraalgatus, eraalgatusõigus kindlustatud oleks, siis on samasugune õigus töölisklassil nõuda, et ka nende õigus oma elujärge parandada streigi abil, nende õigus palgatingimiste lahendamist nõuda, põhiseaduses kindlustatud saaks, pealegi on meie ettepaneku sees kitsendus, et seda õigust võib sea-

dus piirata awaliku julgeoleku huwides. Nii peaks ta wastuwõetaw olema kõigile, kes demokraatliku korra alusel seisawad. Ma pööran tööerakonna poole, temale meelde tuletades nende programmi 24. paragrahwi, kus on öeldud: „Tööliste antakse täielik koalitsiooni-, kollektiivse lepingu ja streigiwabatus.“ Ma tuletaksin seda paragrahwi meelde ja paneksin südame peale, et tööerakond, wälja minnes oma programmist, wõimaldaks fikseerida põhiseaduses üht tööliklassi algõigustest, mida töölistel samasugune õigus on nõuda põhiseaduses, kui kodanlistel kihtidel § 20.

Peaminister J. Tõnisson: Aus-tatud rahwasaadikud! Kui meie põhiseadust tehes hakkame üksikuid seadusandlikke määrusi sinna üles wõtma, siis oleme meie sunnitud wäga palju üksikasju ära tähendama põhiseaduses, millele meie mitte ei saa siis küllalt üldist kuju anda, mis aga ometi juhtnõörina peab mõjuma edaspidises seadusandluses. Põhiseaduse põhimõte on ikka see, et ta näpunäiteid kätte annab tulewastele rahwasesitustele nende seadusandlikus tegewuses, kuidas nad peawad oma seadusandlikus tegewuses maksma panema tegelikult seadusmäärused. Sellepärast on esimeseks nõudmiseks põhiseadusele, et tema üksikasjalisi kitsendusi ei tee rahwa seadusandlikule esitusele. Sellepärast ei oleks wististi ka põhimõttelikult mitte soowitaw, et nüüd üldiste maksimide ja printsiipide asemel hakataks erimäärusi wälja kuulutama, nõnda et seadusandlik asutus edaspidi käsist, jalust seotud on üksikute tähtsate küsimuste juures. Sellega oleks terwele seadusandlikule tegewusele niipalju kahju tehtud, et seda mitte ette ei tea öelda. Kuid peab oletama, et tulewased põlwed kõige paremini teawad, kuidas nemad peawad oma elu korraldama ja mis läheb rahwa- ja riigirahule tarwis. Kui juba nüüd kindlad määrused üksikasjade kohta üles seatakse, siis wõetakse tulewastelt põlwedelt enesemääramise õigus ära. Sellepärast räägiksin mina ettepanud paragrahwi vastu. Tema katsub juba ära tähendada streigi põhimõtte realiseerimist, seab üksikud tingimised üles, millal teda wõib kitsendada ja millal ta peab maksma. Teiselt poolt on wõimatu rahwasesitajate Ast'i ja Oinas'e eeskujul seletama hakata, nagu tähendaks streik palgatöölise töö seisma-panemise õigust kitsamas mõttes. Juba „töölise“ mõiste ise ei ole ju sugugi nii

kitsas, nagu seda siin tahetakse tähendada. Sotsioloogiliselt areneb meil üksik klass aja ja wäliste olude surwel sootu teisiti, kui seda mõnikord ette nähakse. Kui teie waatate, kuidas meie uue aja klassiarenemise juures sootu uued kujud päewakorra kerkiwad, siis wõiks öelda, kas meil siis weel wanade mõistetega wälja saab. Meil öeldakse — „palgatöölise“. Kuid kes on siis palgatöölise, kas näiteks, kõrgem pangaametnik — prokurist — on palgatöölise, wõi mitte. Meile öeldakse, tema on kahtlemata palgatöölise, sellepärast, et ta palka saab, aga kui teie waatate, kuidas uue ühiskondliku arenemise juures see ametnikkude kiht küll palka saab, kelle wahekord on sootu teisiti tööandjate vastu korraldatud, kui palgatöölise juures, kus wastastikuse kokkuleppeta kergesti wõib wahekorda muuta, siis näete, et näiteks panga- ja mitmesugused ametnikud mitmesugustes omawalitsuse asutustes sugugi selles mõttes ärarippuwad ei ole tööandjast sellel määral, nagu seda wahest mõistetakse hariliku palgatöölise juures. Teiselt poolt on Lääne-Euroopas — Inglismaal — wälja arenemas sootuks uus wahekord tööandjate ja töowõtjate wahel. Töowõtjatele, tööliste tahetakse osa anda ettewõttest. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : N a d n õ u a w a d.) Mitte ainult ei nõua, waid selleks on seal suur wool ja just ka riigimeestega eesotsas, nimelt Lloyd George'iga eesotsas, kes nõuawad. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : N a d s a a w a d a r u , e t p e a b j ä r e l a n d m a .) Ega siis arusaamine ometi häbiasi ei ole, waid ümber pöördud, neid peab just kõige targemaks pidama, kes aru saawad sellest, mis iseenesest tarwilik. Tõsiasi on aga ikka see, et selle läbi wahekord sootu teiseks läheb, kui näiteks laewaühisus „Blewfontain-Line“ ennast laewateenijatest organiseeris. Ühisus asutati kapitaalidest wäikeste aktsiate kujul. Sinna astusid kokku laewakaptenid, madrused, sadamawalitsuse liikmed, kuid ühtlasi ka sadamatöölised ja lihtsad sadamawahid. Need kõik on ennast nii korraldanud, et kui tuli teistel sadamatöölistel streik, siis ei mõelnudki laewaühisuse liikmed streikimise peale. Sest streigiga oleksid nemad omal lihasse lõiganud. See on ju nende oma asi; aga neil on teiselt poolt ometi wahekord-ühisusega niisugune, et nemad omalt ühisuselt palka saawad ja selle järele siis õieti ka palgatöölised on. Kuidas teie nüüd tahate

öelda, kus kohalt algab tööline ja kus kohal lõpeb wahekord tööandja ja töötajaja wahel, sest kõik need wahekorrad muutuwad nii peenelt ja see on ka nii keeruline, et ei saa seda selgeks teha, kui tahetakse ainuüksi shabloonilisi mõisteid appi wõtta, et neid wahekordi lahendada. Kui teie nüüd tahate streigiõigust fikseerida palgatööliste jaoks, siis tuleb õieti wälja, et neil õigus on, kes omal ajal nõudsid, et ei tohi lubada omawalitsuse teenistuses olewatele isikutele ja teistele streikida. Selle wastu waidlewad jälle teised, kes ütlewad, et streigiõigus ei käi mitte ainult palgatööliste kohta, waid see on üks osa koalitsiooni-wabadusest, kus inimesed kokku hoiawad ja ühiseid huwisi ühisel jõul kaitsewad. Mis moodi tahate teie siis ühes paragrahwis kõiki neid wõimalusi, kõiki neid keerulisi küsimusi lahendada. Teie ei wõi oma määrust liiga kaugele wiia, nõnda et edaspidi parlament ei saaks mitte otsustada, nagu riigi ja rahwa eluhuwides kohane oleks. Sellepärast arwan mina küll, et neil õigus on, kes siin selle eest hoiatawad, nagu ka komisjoni aruandja seda on teinud, mispärast meil wõimalik ei ole siin seda erimäärust üles wõtta. Mis nüüd sellesse puutub, et walitsus raudteelaste streigiõiguse wastu on kaelakohtulikule wastutusele wõtmisega wälja astunud, siis wõidakse seal ju edaspidi palju põhjalikumalt kõneleda. Isegi sel ajal, kui Wene rewolutsioon oli juba läbi lõõnud, kui enam ei olnud mingisugust takistust olemas, et endisi streigiseadusi muuta, jäi raudteestreigi keeld Wene rewolutsioonilises õhkkonnas püsima, tema kestab edasi ja seda seadusmäärust ei ole ükski deklaratsioon, mis üldise streigiwabaduse kohta käis, puudutanud, sest teda ei saa keegi enne seadusandlikku muutust ära kaotada. Kui see nõnda on, siis on streigi wäljakuulutamine kuritegu. Ja õigusteadlased teawad, et mitte ainult kuriteo kordasaatmine, waid ka teo kaitse ja teole üleskutsumine on karistuswääriline. Selles mõttes on õigustatud walitsuse seletus, et makswate seaduste järele on raudteestreik keelatud ja raudteestreigile üleskutsumine karistuswääriline. Kes seda teeb, see teadku, et tema selle eest karistuse alla langeb. Teiselt poolt aga ei ole tahetud kedagi läbirääkimistes heidutada. Sellest on juba warem räägitud ja nii on seda ka raudteelaste hulgas mõistetud. Kui siin on kõneldud, et wahekord on terawaks aetud walitsuse ettewaata-

mata sammuga, siis on tegelikult asjakäik näidanud, et laialised ringkonnad walitsuse teguwiisist on õieti aru saanud ja ma loodan, et ettetoodud süüdistused ilma tegeliku tähtsuseta on. Kui meie siin oma wiimase aja sündmuste läbi iseäraliku streigiparagrahwi üleswõtmist tahaksime iseäranis põhjendada, siis arwan mina, et walitsuse teguwiis ei wõi seks mitte iseäralikku materjaali anda. Meie elame harukordsetes oludes. Sellepärast oleme meie pidanud raudteestreigi wastu olema. Wõib olla, et tulewatel aegadel, siis kui kindlad määrused selle kohta olemas on, ka raudteestreik lubatud on, kuid sellest ei maksa praegu tegelikku küsimust teha, waid üldse peab ütleva, et walitsuse seisukohalt on wõimatu põhiseaduses streigiwabaduse kohta erimäärusi üles wõtta, ilma et riigi seadusandlikule wõimule tulewikus takistusi tehaks, ilma et ülepea seisukorda tulewatele põlvedele raskendataks, kes oma elu ise peawad korraldama, nõnda nagu nende nõuded seda nendele peale panewad.

K. P ä t s (maal.): Põhiseaduse I lugemisel peatasin ma pikemalt selle juures, kuidas tuleb põhiseaduses nõndanimetatud kodanliste wabadusmääruste ja muude tööstusseaduste, Verheissungs-Gesetze, peale waadata. Need seadused ei anna wabariigi kodanikkudele weel subjektiivseid õigusi, ja sagedasti ei awalda nad muidu oma mõju, kui ainult selle kaudu, et nad on põhjuseks, teatawaid üldisi huwisi õiguslikus riigis seaduse korra järele kaitsta. Sellest seisukohast wälja minnes streigiparagrahwi peale waadates, mida põhiseadusesse juurde tahetakse lisada, peab tähendama, et see paragrahw wäga hästi teiste wabadusseadustega ühte ritta sünnib panna. Kuigi wõib ettekanne teha, et see streigiparagrahw, mis streigi kohta käib, mitte kõiki kodanikke ei puuduta, siis on ju see küll õige; aga kui meie wõtame mõned teised paragrahwid, näiteks sõnawabaduse kohta, siis teame ka, et wäga palju kodanikke on, kes sõnawabadust poliitilises mõttes tegelikult ei tarwita. Wõtame mõne metsanurga elaniku, kes maal elab ja harilikult ainult niipalju sõnu tarwitab, kui palju tal neid igapäew elus tarwis. Ehk temale poliitiline sõnawabadus ja koosolekuwabadus ehk tegelikult mitte tarwilikud ei ole — niisuguseid inimesi on meie riigis suurem hulk — oleme ometi sõnawabaduse põhiseadusesse wõtnud, järjelikult on sõnawa-

badus juba iseenesest niisugune eluawal-
 dus riigis ja nii tähtis riigikodanikkudele,
 et seda põhiseadusega kaitsta tuleb. Wõitluses kodanlise võimu pärast on ko-
 danliste wabaduste tööstusseadused nagu
 wahisalgad, mida kodanikud riigiga wõi-
 deldes on suutnud ette saata ja kindlalt
 kohale paigutada. Streik on niisugune asi
 olnud, mille wabaduse eest kodanikud on
 wõidelnud. Meie teame seda oma rahwa
 minewikust Wene ajal, et streigid ei ole
 lubatud. Ma tuletan meelde, see oli
 1905. a., kui mina ajalehetoimetaja olin ja
 ühe artikli kirjutasin, kus näitasin, et
 Wene seadus streike ei luba, siis kutsus
 kuberner mind oma juurde ja tegi mulle
 etteheiteid; et ma kirjutanud olla, et streik
 on keelatud, kuna Wenemaal streik mitte
 keelatud ei olewat. Ma tõin teine päew
 artikli, et Wenemaal streigid keelatud ei
 ole, siis seletas kuberner, et tegelikult
 suuri hulki wastutusele küll ei ole wõet-
 tud, kuid et streik ikkagi keelatud on. See
 näide on lähemast minewikust. Üks osa
 kodanikke, kellele streigiwabadus tähtsa-
 maks eluküsimuseks on teistega wõrrel-
 des, on igalpool nõudnud, et see kaitse-
 salk neile jäetaks, et nendel oleks niisa-
 masugune kaitse, nagu õigused teistele
 annawad. Sellest seisukohast wälja min-
 nes, peab tunnistama, et see nõudmine nii
 tähtis on, et seda põhiseadusesse peaks
 üles wõtma. Selle wastu öeldakse, et
 meie seome selle üldise streigiwabaduse
 töötusega tulewaste põlwede seadusand-
 lust. Meie ehk teeksime seda, kui meie
 wõtaksime seda töötust absoluutselt, aga
 meie ei ole seda nii absoluutselt mõist-
 nud, et mingisugustel tingimistel teda ei
 wõi kitsendada. Kõigi wabaduste kohta
 on teatawad kitsendused lubatud sea-
 duste abil. Wõib õige palju kitsendusi
 teha, mis riigihuwide kaitseks on lubatud.
 Meie ei ole lubanud ka igasugust koos-
 oleku-wabadust ja igasugust sõnawaba-
 dust, on kohad tulewastes kriminaalsea-
 dustes, mis neid kitsendawad. Ma arwan,
 et ei ole mingisugust tähtsust, kui meie
 kõik need tulewased kitsendused põhisea-
 duses ära tähendaksime. Kuid sellepärast
 ei ole ka põhjust põhiseaduses streigiwa-
 baduse töötuseks, sest siis ei rahuldaks
 meie põhiseadus neid töötawaid suuri ko-
 gusid, kes streigi abil oma huwide eest
 tahawad wõidelda. Ei ole meile mingiks
 hädaohuks öelda, et see wabadus on
 kindlustatud neis teatawates piirides, mis
 tulewane seadus, kui see tarwilik leitakse
 olewat, üles seab. Selles mõttes on meie

rühm selle paragrahwi poolt, mis ette
 pandi. (Ela w kiiduawaldus pa-
 hemalt poolt. Hüüded: Braawo!)

Juhataja **J. Seljamaa**: Sõna on
 rahwaesitajal Olesk'il.

L. Olesk (töer.): Meie põhiseaduse
 § 26. lausub: „Majandusliku elu korralda-
 mine Eestis peab wastama õigluse põhi-
 mõtetele, mille sihiks on inimesewäärilise
 ülespidamise kindlustamine sellekohaste
 seaduste läbi, jne.“ Mina arwan, kui seda
 põhimõtet tahetakse riiklikus walitsemise
 korras läbi wiia, siis on iseenesest mõis-
 tetaw, et kui sellele elulist alust peab
 andma, et siis nendele, kelle huwidele see
 õigus wastab, et nendele selle õiguse
 teostamise eest wõideldes wõimaldataks
 wõitlusabinõuna nii öelda, streik ehk töö-
 torkumine. Minu arusaamise järele,
 kui meie oma rewolutsiooniliste saawu-
 tuste alustele jääme, on streik iseenesest
 mõistetaw. Kuid ainult on küsimus, kas
 meie küllalt kindlustatud oleme selle
 streigiwabaduse juures. Siin ei ole mitte
 ära öeldud, siis, kui inimesed tööst tõrgu-
 wad. Mina paneksin selle ette, ainult ühte
 tähendaksin juurde, kui selle õiguse põhi-
 mõte tööstuses maksuma on pandud, ja siis
 ainult üksikud töölisosad oma nõuetes liig
 kaugele lähewad, siis wõtab seltskond
 igatahes teised abinõud tarwitusele tör-
 kumise wastu, kui wangikodadega karis-
 tamine. Kui aga seda mitte ei ole, kui
 seltskond ise wastu astuda ei taha, siis
 tunnistab tema sellega, et tööliste nõud-
 mised õigustatud ja põhjendatud on, ja siis
 on ainukene abinõu, et töötorkujate nõud-
 mised peawad rahuldatud saama. Ainult
 meie põhiseaduses on tarwis ära öelda,
 missugused kodanlised eesõigused wahe-
 korras tööliste ning tööandjate wahel
 olema peawad. Sellepärast, et § 26. küllalt
 selgeks ei ole tehtud, panen sarnase pa-
 randuse ette § 26 lisaks: „Töötingimuste
 korralduse puhul toimepandud üleriiklikult
 korraldatud töötorkumisest osawõtjaid
 lepingu rikkumise eest wastutusele wõtta
 ei saa.“

J. Piiskar (is.): Peaminister, kõnel-
 des streigiõiguse wastu, nägi rohkem
 streigisundi ja niisuguselt seisukohalt
 püüdis ta näidata teatawat palgalist tööd,
 kus inimene, wõib olla, ei tahagi strei-
 kida. Kui nüüd põhiseaduses on öeldud,
 et streigiõigus on kindlustatud, et siis just
 nagu sunnitakse sellega inimesi streikima.
 Ma ei hakka selle põhjendusega wäite

wastu waidlema, waid juhin ainult tähelepanu selle peale, et kõik see pikk seletus ei olnud mitte pühendatud küsimusele, ja ka walitsuse wiimaste wõtete peale, kus just walitsus oma sammudega näitas, kuidas seda õigust tarwitada lubatakse. Kui peaminister ütleb, et see ainult mingisugune erimäärus on, siis on ta sarnane nagu need teisedki, mida põhiseaduses ette tuuakse. Kui niisugust kodanikkude, tööliste, algõigust ei peeta mitte tarwilikuks põhiseadusesse wõtta, ja loetakse teda mõneks erimääruseks, siis peaks põhiseadusest ka teised samasugused küsimused wälja jätma. Ma ei hakka siin omalt poolt põhjendama streigi tähtsust tööliikumise kohta, waid tahtsin rohkem seda toonitada, et see paragrahw põhiseadusesse üles wõtta tuleks selgemal kujul. Sellel kujul, nagu see paragrahw rhs. Ast'i poolt ette pandi, ei ütle ta õieti midagi. See on üks neist paragrahwidest, kus ühe käega antakse ja teisega wõetakse. Esimene pool lubab ja teine wõtab tagasi. Kui seaduses öeldakse, et streigiõigust wõib kitsendada teatawate määrustega jne., siis on hiljutised nähtused, mis paar päewa tagasi olid, näidanud, et põhjusi wõib alati leida, kui tahetakse streigile poliitiline iseloom anda, riiklikult kahjulikuks tunnistada jne. milleks alati põhjusi wõib leida. Tegelikult ei kindlusta see paragrahw õieti mitte midagi, et aga teiselt poolt see õigus töötawatele rahwakihtidele väga tähtis on, siis arwan ma, et peaks Asutawal Kogul niipalju kodanlist julgust olema, et ta oma seisukoha selles küsimuses selgelt awaldab, sellepärast panen ma ette see paragrahw wastu wõtta järgmisel kujul: „Streigiwabatus on Eestis kindlustatud.“ See ütleks kõik selle paragrahwi positiivse põhimõtte ära ja ei wõtaks mitte teise käega tagasi, mida ta teisega annab.

A. Oinas (sd.): Rhs. Olesk, kes streigiõigust enesestmõistetawaks peab, ütles, et § 26. wõib järgmist parandust juurde panna: „Töötingimuste korralduse puhul toimepandud üleriiklikult korraldatud töötõrkumisest osawõtjaid lepingu rikkumise eest wastutusele wõtta ei saa.“ Iseenesest on siin ju sümpaatlik mõte sees, kuid see wormel ei saa meid mitte rahuldada. Kõigepealt on siin üks väga imelik kitsendus sees: „töötingimuste korralduse puhul toimepandud üleriiklikult korraldatud töötõrkumisest osawõtjaid jne.“ Täheleb, kui töötõrku-

mine üleriiklikult korraldatud on, siis ei wõeta temast osawõtjaid mitte wastutusele. Kui ta aga üleriiklikult korraldatud ei ole ja suurem osa streikidest on ju üleriiklikult korraldamata, siis ei wabastata mitte wastutuselewõtmisest streigist osawõtjaid. Selle kitsenduse pärast ei saa selle parandusega kuidagi leppida, sest ta ei kindlusta mitte streigiõigust. Komisjoni aruandja on tahtnud nähtawasti mingisugust kompromiss-ettepanekut teha, mis aga õnnetult wormuleeritud on. Loodan et rhs. Olesk edaspidi oma parandusi paremini kokku seadma saab.

Ma tahaksin praegu rahwaerakonnale meelde tuletada wekslit, mis ta on wälja andnud oma eeskawas. § 37 ütleb järgmist: „Streigiõigus, wastutus streigi ajal ja puhul tekkinud õiguste rikkumiste eest üldisel alusel.“ Sellega on siis õieti streigiõigus lubatud. (K. Inglis, sd.: See on walimiste ajal.) Mina seda küsimust juurdlema ei hakka, kuid loodan, et rahwaerakond ka praegu seda oma programmi tunnistab. Akl. Päts tähendas väga õieti ära, et põhiseaduse selles osas, mis meie kodanikkude õiguste kohta käib, on üles seatud otsekui wahisalgad, mis tulewase seadusandluse piiri ja sihi ära määravad. Sellest seisukohast wälja minnes, tuleb põhiseaduses tingimata tööliiklasi üht algõigust — streigiwabatus — fikseerida. Mispärast minnakse sellest kihist, kes oma õlgadel Eesti iseseiswuse wõitluses on suuremaid koormaid kandnud, tähele panemata mööda. Ma tuletan meelde wägede ülemjuhataja poolt Asutawa Kogu kinnisel koosolekul öeldud sõnu meie tehaste tegewusest. Ma tuletan meelde seda, et Saksa okupatsiooni lõpu ajal Eesti iseseiswuse kättesaamiseks ja waranduse wäljawedamise takistuseks raudteelaste streik väga tähtis oli. Mis õigusega läheme meie nüüd tööliste nõudmisest mööda ja ei taha anda neile streigiõiguse kindlustamist põhiseaduses, pealegi kujul, mis kindlustab riigi ja seltskondliku julgeoleku kaitse.

Juhataja **J. Seljamaa**: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja **L. Olesk**: Mul pole rohkem öelda, kui seda, et komisjon neid parandusi mitte wastu ei wõta.

Juhataja **J. Seljamaa**: Rhs. Mets on oma paranduse tagasi wõtnud. Järele on jäänud kolm ettepanekut. Rhs. Ast on ettepaneku teinud uut paragrahwi

järgmiselt redigeerida: „Streigiwabadus on Eestis kindlustatud. Seda õigust võib seadus piirata ainult awaliku julgeoleku huwides.“ Rhs. Olesk on ettepaneku teinud see paragrahw järgmiselt redigeerida: „Töötingimuste korralduse puhul toimepandud üleriiklikult korraldatud töötõrkumisest osawõtjaid lepingu rikkumise eest wastutusele wõtta ei saa.“ Rhs. Piiskar on ettepaneku teinud seda paragrahwi järgmiselt wõrmuleerida: „Streigiwabadus on Eestis kindlustatud.“ Ühe ja sellesama paragrahwi kohta on kolm paralleel-ettepanekut tehtud ja sellepärast tulewad kõik ettepanekud kokukorra põhjal esitsa hääletada ainult poolt. Kui mõni neist absoluutse enamuse saab, siis on ta esimesel hääletamisel wastu wõetud. Panen ettepanekud selles järjekorras hääletamisele, nagu nad täna juhatusse sisse on tulnud. Esimesena anti juhatusse sisse rhs. Ast'i ettepanek. (Hääletatakse.) Ak l. Ast'i ettepanek on 45 häält poolt saanud. Asutawa Kogu kwoorum on täna 88, nõnda on see ettepanek absoluutse enamuse saanud ja wastu wõetud. Sellega langeb rahwaesitaja Olesk'i ja rahwaesitaja Piiskar'i ettepanekute hääletamine ära. Põhiseaduse II lugemine on lõpul.

4. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei arupärimine Palupera mõisa jagamise kohta.

Sekretäär H. Raudsepp (loeb): Eesti Asutawale Kogule. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmalt.

Käesolewa aasta kewadel jagati Tartu maakonnas asuw Palupera mõisa sõduritele ja teistele kohalikkudele maasoowijatele harimiseks wälja, suuremalt osalt tükeldatud kohtadena. Tükeldamata maaosa määrati sõduritele, kes 1. maiks, see on põllutööaasta alguseks, weel ei olnud demobiliseeritud, ja teistele maatahtjatele, kes tähendatud ajaks ei suutnud inwentaari muretseda. Need maatükid pidid soowijatele järgmiseks kewadeks kätte antama, käesolewal põllutööaastal aga ühise harimise alla tulema. Sellest hoolimata, et mõisa wäljaandmine Tartu-maa riigimaadeülema nõusolekul oli sündinud, teatas sama riigimaadeülem oma kirjas 17. maist s. a. nr. 3638. all XIII ringkonna riigimaadewalitsejale, et Palupera mõisa 20. mail Tartu wangimajale üle wõetakse. Palupera wallanõukogu,

sellest teada saades, otsustas omal koosolekul 19. mail s. a. sarnase teguwiisi wastu protesti awaldada, põhjenduseks tuues järgmisi asjaolusid: 1) et mõisa on sõduritele ja teistele maatahtjatele juba wälja antud, kes nüüd mõisas elawad, põldu hariwad ja wilja maha on teinud; 2) et kõigile kohalikkudele maatahtjatele, kes ka õigustatud oleksid maad saama, seda Palupera mõisast ei jätku, samuti korterid mitte; 3) et mõisa ülewõtmine kohalikkude elanikkude, iseäranis maa-saajate seas ärewust tekitab ja 4) et see ülewõtmine ilma kohaliku wallanõukogu arwamist küsimata on otsustatud. Wallanõukogu protesti peale wastas põllutööministeeriumi maakorralduse peawalitsuse ülem kirjas 28. maist nr. 6796. all Palupera wallawalitsusele, et mõisa on wõimatu üle wõtmata jätta, kuna mõisa-elanikud oma korteritesse edasi jäetakse ja „ametisse lähewad wangimaja teenistusse meie lepingu põhjal“. Tähele panemata jäeti ka wallanõukogu teine protest 2. juunist s. a., milles peale muu näidati, et wangimaja Palupera mõisa paigutamine ümbruse peale halwasti mõjub ja mõisatöölised wangimaja teenistusse astuda ei taha. 7. juunil ilmusid kohale riigikontrolli esitaja, riigimaadeülem ja kohtuministeeriumi esitaja sõjariistus politseinikkude saatel ja wõtsid mõisa Tartu wangimajale üle. Kaasas oli ka uus mõisawalitseja, endine walgekaardi ohwitser Nesterow, kes kohe mõisa elama asus.

Ülalkirjeldatu põhjal paneme Asutawale Kogule ette Wabariigi Walitsuse poole pöörata järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Palupera mõisa, mis juba wälja oli antud sõduritele ja teistele maatahtjatele, kes maad harima hakanud ja wiljagi maha teinud, 7. juunil, see on põllutööaasta keskel Tartu wangimajale üle wõeti, kuna maaharijad ilma nende nõusolekuta wangimaja teenistusse on antud?

2) Kui jah, mis kawatseb walitsus siis teha kohalikkude elanikkude õiglaste nõudmiste ja wabaduse kaitseks?

Seda arupärimist palume Asutawa Kogu järgmise koosoleku päewakorda wõtta ja rutuliseks tunnistada.

Tallinn — Toompea, 11. juunil 1920.

Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma nimel alla kirjutatud:

J. Piiskar.
J. Kärner.
A. Janson.

Juhataja **J. Seljamaa**: Asutaw Kogu on juba päewakorra kokkuseadmisel otsustanud seda arupärimist päewakorda wõtta, sellega tuleb see siis arutamisele.

J. Piiskar (is.): Ei ole kellelegi saladus, et meie maareformi läbiwiimine kohtadel väga palju rahulolematust ja murinat tekitab. Üks väga iseloomulikudest nähtustest on just see, mida käsitab meie arupärimine. Asja faktiline külg on suuremalt jaolt juba arupärimises ära öeldud. Ma ei hakka seda enam kordama, waid wõtsin sõna ainult selleks, et peatada mõne iseloomuliku joone juures selles arupärimises. Palupera mõisa, millest jutt, on läinud sügisel planeeritud ja otsustatud välja anda. Harilikus korras, nii nagu maareformi korralduses kätte on näidatud, on kandidaadid üles seatud ja suurem jagu kohti kätte jaotatud ning inimesed sinna ka elama pandud. Teataw osa kohti jäeti sõduritele. Kuid sellepärast, et peaaegu kõik need sõdurid, kellele on kawatsetud Palupera mõisast maad anda, sellel ajal weel sõjawäes teenisid ja kohti pidamiseks wõtta ei saanud, on wallanoukogu korraldusel ja riigimaadeülema kinnitusel, nõusolemisel, jäetud see osa maad ühiseks pidamiseks nendele perekondadele, kelle liikmed Eesti rahwawäe sõduritena seal maad pidid saama. Kuid onnetul kombel ei ole aga mitte fikseeritud, missugune tükk nimepidi ühele wõi teisele sõdurile tuleks. Neid tükke on kodused perekonnaliikmed aidanud harida. Seal on mõisa inwentaari selleks kasutatud, on mõisa poolt seemet antud, osalt on nemad seda enesele antawast wiljast wõtnud, osalt mujalt kõrwalt muretsenud; on ka enestele inwentaari muretsenud. On igatahes nendele kohtadele asunud, mis neile harimiseks harilikus korras antakse. See oli kewadel. Nüüd aga, nagu arupärimisest näha, on riigimaadeülema kirja põhjal 17. maist teatatud, et 20. mail tahetakse mõisas teataw osa maid wangimaja kätte wõtta. Kohalikud inimesed kardawad, et needki kohad, mis nende kätte on antud, wangimaja kätte wõetakse ja neid sealt välja aetakse, sest wangimajal olla kawatsus kaks korda suuremat maatükki saada, kui weel välja jagamata on. Täiesti kõrwale jättes küsimust, kas ja kuipalju on soowitaw, et meie wangimajad, kui niisugused, hakkawad suurmaapidajaks, peab selle peale tähelpanu juhtima, et wange asetatakse küladesse ja rahwari-

kastesse kohtadesse, missuguseks tingimata tuleb Palupera mõisa pidada. Jätan küsimuse hoopis kõrwale, kas on soowitaw niisuguseid wangikülasid asutada. Ajaloost teame, et Wenemaal omal ajal niitmes kubermangus katsuti sõjawäelasi koloniseerida küladesse ja waldadesse. Kuid ei taha peatada selle küsimuse juures. Antud küsimuses torkab kõigepealt silma see asjaolu, et mitmel puhul on maakorralduse asutuste poolt väljaantud määrustes, vähemalt kolmes-neljas kohas, isegi ajalehtedes teatatud, et maakorralduse tööd peawad lõpule wiidud olema 1. maiks, sest 1. mail hakkab põllutööaasta ja inimene peab teadma, kuhu ta tööle asub ja mis tast saab. Ma kordan, seda on mitmes paragrahwis öeldud, muuseas, et põllumajanduslik aasta algab 1. mail ja lõpeb 30. aprillil, samas paragrahwis on öeldud, et niihästi planeeritud, kui planeerimata maatükid antakse välja teatud juhtnõõride järele; terve rea paragrahwidega on kord ära öeldud, kellele maad anda ja eestkätt just neile, kelle kätte maa ka pärast jääks. Terve rida paragrahwe ja juhtnõõre on olemas ja nende hulgas ka paragrahw, kus öeldakse, et põllutööministeeriumil on õigus, kui lepinglane oma kohuseid küllalt korralikult ei täida, temalt kohta ära wõtta ja lahtilaskmist nõuda kohtu korras. Sellest on loomulik järeldus, et isegi põllutööministeerium enese heaksarwamise järele ei saa lepinguid murda, kui need maksma on hakanud. Nüüd aga on siin just tegemist niisuguse nähtusega. Kewadel pole keegi kuulnud, et seda mõisa wangimaja ülespidamiseks tahetakse wõtta. Maa peale on harilikus korras kandidaadid üles seatud ja neile maa kätte antud, läinud sügisel on mõisa isegi planeeritud nii, et ei ole vähemalt kawatsustki olnud seda mõisat wangimajadele kasutada anda. Niisuguste asjaolude tõttu, peasjalikult walla poolt saadetud protestide tõttu, oli ülewõtmine weninud kunni 7. juunini, mil mõisa üle wõeti. Ülewõtmisel oli riigikontrolli esitaja. Ma ei ole maaseaduses mitte tähele pannud, et tema ülewõtmise juures üks liige on. Üks komisjoni liige oli Tartu riigimaadeülem, siis kohtuministeeriumi esitaja, kelle kohta sama märkuse wõiks teha. Peale selle weel 4 politseikordnikku ühes kohaliku jaoskonnaülemaga. Mind huwitaks see väga, mis korralduse põhjal politsei on hakanud maareformi teostama, wõib olla, et politsei üldse nii agar ja nii väga suure

teowõimuga on, keda alati tarwitada wõib. Kuid antagu siis sellekohane määrus. Nüüd on aga tegelikult nii, et politsei tuleb koha peale, ähwardab inimesi kunni 15 a. sunnitööga jne. Räägitakse isegi sellest, et inimestele öeldud: meie tahame mõisat lihtsalt rewideerida ja kui rewideerimisega lõpule jõuti, öeldi tagant järele, et sellega on ka mõisa üle wõetud. Niisuguseid asju jutustawad kohalikud tegelased. Minu ees seisab terve rida dokumente, mille sisu arupärimises on refereeritud ja põllutöö peawalitsuse kiri, kus öeldakse, et „mõisaelanikud jäetakse korterisse edasi ja jääwad wangimaja teenistusse meie lepingu põhjal“. Mind huwitaks see küsimus, mille põhjal neid kodanikke, kes põllutööministeeriumiga on ühte wõi teist wiisi lepingusse astunud, wangimaja moonakateks tahetakse teha. (J. Temant, maal.: Wangimaja on üks meie riigi wõimudest, eks kohtuminister tea, tema tunneb seda asja paremini.) Mehed, tundes teatawat aukartust selle asutuse vastu, ei pea enast küllalt wääriliseks wangimaja teenistusse astuda. Nüüd tekib siit otse tegelik küsimus, kuidas mõeldakse inimestele kindlustada õigust nende töowilja peale. (J. Temant, maal.: Walitsus toimetab ju Teie retsepti järele.) Eraomanduse kindlustajail, keda eraomanduse kindlustamine nii väga huwitab, et põhiseaduses eraomanduse kindlustamist on otsitud, peaks ka arusaamist olema teisest põhimõttest, et inimestel olgu täielik õigus oma töowilja peale. Siin wõetakse aga see neilt ära. Inimesed on tööd teinud, on oma töowilja maa sisse pannud eeldustega, et töowilja endale saawad. 7. juunil tuleb aga wangimajawalitsus ja ütleb: „Meie teie lepinguid ei tunnista, olete kaks lehma muretsenud, seda meie ei luba, pange üks kuhu tahate.“ Seisukord on siis niisugune. Et siin üksiku juhtumisega mitte tegemist ei ole, näitab muuseas see, et mitte ükski inimesi, kes mõisast peawad lahkuma, see pole tabanud, waid ärewusse on sattunud terve ümbrus, isegi meie kuulus Nuustaku on saatnud märgukirja hulga allkirjadega, mida igaüks näha wõib. Siin on igatahes allkirju rohkem, kui mõnel teisel puhul, kus ka allkirjadega opereeriti. Ka naaberwallad on allkirju andnud, mis näitab, et siin ei ole puhtkohaliku juhtumisega tegemist, waid et küsimus on omandanud palju laiemat ulatust. Kui lugu niiviisi on,

et ühelt poolt on mööda mindud määrustest, mis põllutööminister ja Wabariigi Walitsus on andnud maareformi maksmapanemiseks, mille järele oleks pidanud käima, siis on sellega asjata ärewust sünnitatud. Pealegi tekib nüüd elule küsimus, milleks on siis õieti tarwis wangimajale maatükki kätte anda, kui ta seda alles 7. juunil saab, meie tänawuse warase kewade juures. Põllutööministeeriumi ametnikkudel peaks omegi selge olema, et siis enam aeg ei ole, millal maad wõetakse. Ka wangimajade peawalitsus oleks pidanud juba ennem aegsasti oma maa saamise eest hoolitsema, selle juures ei oleks mingisugust wajakust olnud, et nendelt, kelle maatükid juba käes, ja kes sinna juba wilja maha külwanud, majandusaasta keskel maid käest ära wõetakse. Pealegi on ju selge, et wangimaja neid maid ikkagi tänawu kasutada ei saa, kui ta just ei taha teiste töowilja enesele wõtta. Selles mõttes leiame meie, et siin ei ole mitte mõne üksiku wõi kahe-kolme perekonnaga tegemist, waid tuleb küsida, milleks siis on õieti Wabariigi Walitsus määrused wälja andnud, kui neid keegi ei pea. Kas selleks, et nendest ainult üle astuda? Kõike seda arwesse wõttes, teen ettepaneku seda arupärimist vastu wõtta.

Põllutööminister Th. Pool: Ma wõin omalt poolt tähendada, et käesolew järelepärimine arwatawasti puuduliku informatsiooni tõttu on tekkinud. Et tõelisi asjaolusid selgitada, palun oma korda seda arupärimist vastu wõtta. Seletusega wõin kohe tänasel koosolekul esineda.

Juhataja J. Seljamaa: Arupärimisele allakirjutajad on Wabariigi Walitsuse poole pööranud järgmise arupärimisega: 1) kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Palupera mõisa, mis juba wälja oli antud sõduritele ja teistele maatahtjatele, kes maad harima hakanud ja wiljagi maha teinud, 7. juunil, see on põllutööaasta keskel Tartu wangimajale üle wõeti, kuna maaharijad ilma nende nõusolekuta wangimaja teenistusse on antud? 2) kui ja, mis kawatseb walitsus siis teha kohalikkude elanikkude õiglaste nõudmiste ja wabaduse kaitseks? (Hääletatakse.) Nähtawana enamusega on otsustatud arupärimine vastu wõtta. Kes on selle poolt, et seda arupärimist weel täna arutamisele wõtta? (Hääleta-

takse.) Nähtawa enamusega on otsustatud arupärimise arutamisele asuda.

Põllutööminister Th. Pool: Palupera mõisa väljaandmine wangimajale sündis lühikestes joontes järgmiselt: Palupera mõisa sai läinud aastal põllutööministeeriumi hoolekande alla wõetud ja siis ka ära tükeldatud. Kewadel oli ta kawatsetud täielikult maasoowijatele välja anda. Kuid weebruarikuus tuli põllutööministeeriumi palwekiri umbes saja allkirjaga, kus soowiti, et osa mõisast alale jäetakse riikliku majapidamisena, selleks, et kindlustada neid maasoowijaid, kes sõjawäeteenistuses on, kui ka neid, kes tarwilikul mõõdul maa harimiseks majanduslikult weel ette walmistatud ei ole. Põllutööministeerium leidis wõimaliku sellele palwele wastu tulla ja sellepärast sai korraldus tehtud, et mitte kõik maa välja ei anta, waid osa mõisast riikliku majapidamisena alal hoitakse. Nõnda sai tehtud; kolm karjamõisat ja suurem osa peamõisast planeeritult välja antud, kuna neli kohta riiklikuks majapidamiseks jäi, mitte aga, nagu siin ette toodud, ühismajapidamiseks. Väljaandmise puhul maa alalejätmise wastu ei protesteeritud. Ühtlasi oli aga juba warem ka wangimajade walitsus soowi awaldanud, et neile linnade juures maad saaks antud, kus nemad omi wange tööle saaksid panna. See soowiawaldus tuli juba kewadel warakult põllutööministeeriumile ja seal leiti järele kaaludes, et see täitsa põhjendatud ja soowitaw on, et wangid mitte wangimajades oma jõudu asjata ei raiskaks, waid et nende tööjõud ära saaks kasutatud. Selles mõttes sai neile ka antud Tallinna ligidal Harku mõisa, Läänemaal — Kolowere ja kawatseti ka Tartu maakonnas nende teatud maatükk kuskil anda. Warem oli arwatud ühte teist mõisat, kuid mitme põhjuse pärast ei saanud seda mitte teostada. Et aga wangimaja walitsusele maad juba lubatud oli, siis lepiti hiljem kokku, et waremalt arwatud mõisad kawatsusest välja jääwad ja Palupera mõisa selleks otstarbeks kasutatakse. Palupera mõisa sai aga ainult sellel mõõdul wangimaja walitsusele lubatud, kui palju seal maad riigi käes alal oli. Kui kohalik wallanõukogu sellest teada sai, siis awaldas tema protesti põllutööministeeriumis, põhjendades esiteks sellega, et see ilma wallanõukogu teadmata ja ilma

wallanõukogu käest küsimata on sündinud, teiseks, et seda maad soowitakse sõduritele alal hoida. Põllutööministeerium kõike järele kaaludes leidis, et need põhjendused küllalt kaaluwad ei ole, sest meie ei saa riiklikuks otstarbeks määramist wallanõukogu meelewalla alla anda. Wallanõukogud waatawad alati omalt seisukohalt asja peale. Sellepärast on maareformi teostamise määrusteski otsekohe öeldud, et põllutööministeerium wõib riigi- wõi omawalitsuse asutustele riiklikkude ülesannete tarwis maad otsekohe anda. Selle määruse järele on põllutööministeeriumil õigus ilma wallanõukogult nõu küsimata maad, mis riigi käes on, välja anda. Nagu ma juba enne tähendasin, oli kõneallose maa riigi käes. Põllutööministeerium ei näe ühtki põhjust, mispärast ei wõiks põllutööministeeriumi walitseja asemele teine riigi poolt seatud walitseja astuda. Kuna mõisa üleandmine wangimajale kaunis hilja sündis, siis oli wangimaja, et mitte ärewust sünnitada, nõus mõisatöölisi oma palga peale üle wõtma, nii nagu neil põllutööministeeriumiga lepingud olid tehtud. Töölised jääwad kõik oma paikadele edasi, ainult põllutööministeeriumi walitseja asemele astub wangimaja walitseja, ning mõisa wabadesse hoonetesse. Wangid saawad ühe wõi teise töö juures ära kasutatud. Nende maade kohta, mis juba välja antud, ei ole wangimajade peawalitsusel midagi ütlemist. Kui meie asjakäigu kokku wõtame, siis näeme, et siin määrustest üleastumist, mida arupärijad ette tõid, üldse ei ole olnud. Siin ei ole ühtegi omanikumuutmist olnud, sellepärast et riik on omanikuks edasi jäänud. (W a h e l h ü ü e p u b l i k u s t.)

Juhataja J. Seljamaa: Ma juhin selle peale tähelepanemist, et publikust ei tohi keegi koosolekut segada.

Põllutööminister Th. Pool: Siin on teateid tulnud, et wald ei soowi wangimaja mõisa lasta, kuid põllutööministeerium ei saa selle peale mitte rõhku panna, waid põllutööministeerium hoolitseb selle eest, et tema korraldused kõik täidetud saaksid. Igasugune omawoli, tulgu see üksikute wallawalitsuste wõi kelle tahes poolt, ei wõi lubatud saada.

Juhataja J. Seljamaa: Kodukorra § 64. põhjal otsustab Asutaw Kogu,

kas ja kuidas arupärimise üle läbirääkimisi pidada.

J. Piiskar (is.): Panen ette läbirääkimisi pidada ja praegu.

Juhataja **J. Seljamaa**: On ettepanek tulnud läbirääkimisi pidada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud läbirääkimisi pidada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud läbirääkimisi praegu pidada.

J. Wain (sd.): Meie maareformi teostamine kannatab peasjalikult selle all, et inimesed ei tea, millega õieti rääkida ja millega mitte. Selle kinnituseks on ka Palupera juhtumine. Härra põllutööminister tegi ülewaate, mis asjade seisukorda walgustas ja meid teatawal määral rahustas, kuid igatahes ei kõrwaldanud ta mitte seda kartust, mis tulewikus kõigil maasaajatel wõib olla. Need seitse inimest, kes ennast maatahtjatena üles andsid, ei läinud igatahes mitte mujale üles kirjutama, waid nad jäid kindlat töötust saades Palupera kohtade peale ootama. Kuid kui kord maa koht lubatud oli, siis oleks pidanud see ka antama. Tõuseb küsimus, missugune tarwidus sundis siin endist otsust ümber tegema. Otsuse muutis see, et maa anti wangimajale. Ma siin isiklikult peatada ei taha, kuid igatahes oleks pidanud wangimajade walitsus seda silmas pidama, et oma ruumide nõudmise õigel ajal oleks sisse andnud. Et wangimajade walitsus küllalt õigel ajal oma soowiwaldust ei teinud, siis oleks pidanud temale walida jääma ainult need mõisad, mis weel tükeldamata ja wälja andmata olid. Peale selle pretendeerib wangimaja walitsus koguni 700 wakamaa peale, kuna Palupera mõisasüda kõigest 500 wakamaad wälja teeb. Need, kes oma kohad on kätte saanud, on sellepärast hiimul, et tullakse ja wõetakse weel talu käest ära. Niipalju kui minul teada, on Palupera härrastemaja puumaja. Ma ei tea kas nüüd tahetakse wange puumajadesse asetada, kuigi mõnikümnekond wangi sinna asetada, ja nende juurde üks kümnekond wahte, siis on harilik, et see wäike karaulisalgake ühes puumajas nende järele walwata ei saa. Sarnasel juhtumisel, kui puumajas tulekahju tekib, siis tuleb niisugune pilt esile, mida

meil raske enestele ette kujutada on. Missugused hooned jääwad siis üle peale puumajade, see oleks wiinawabrik, mis kahjuks üsna korras on. Ma arwan, et see aga tarwis läheb, sest kui Asutaw Kogu wiinaseaduse wastu wõttis, siis ta seda tingimata mitte sisse wedama ei hakka, waid meil on plaan isegi wälja wedama hakata. Ma arwan, et mis korras on, seda ei tuleks mitte ära lahutada, waid teda tuleks alles hoida. Teistes kohtades on küllalt maju, mis wangimajadeks ümber ehitada wõib. Kawatsus on wange tööle panna, see on niisugune töö, mida harilikult wangid teewad, nagu kraawikaewamine, sookuiwatamine jne., mida Palupera ümbruses kahjuks ei ole. Ka see on wäga kahtlane, et wangilaagrist wange põllule panna, sellepärast et põllutöö on raske, ja teiseks panete teie wangile soldati juurde, siis on juba parem, et teie selle soldati tööle panete. (Paremalt poolt: Õige!) Nüüd on weel niisugune nähtus, et maa Palupera ümbruses on mäginen ja metsanen, ja panete teie wangi tööle, siis peab tal tingimata soldat järel olema, panete aga wäikese seltskonna järele soldati, siis on wangide ärajooksmine kindel. See on põhjus, mispärast Palupera wald, Nuustaku alew ja teised ümberkaudsed wallad õige ärewuses on. On wang Paluperast ära jooksnud, siis on tal kerge riigi piiridest wälja minna, sest Palupera on ainult 40 wersta piirist eemal. Arwan, et wangide Paluperasse asetamine kuidagi wiisi sünnis ei ole, ja ka mitte läbiwii daw, sellepärast ei oleks maksnud ärewust sünnitada rahwa hulgas ja kui see kord tehtud on, siis wõib siiski seda otsust muuta ja wangilaagri sinna asutada, kus mõisa alles planeerimata.

A. Jürman (maal.): Kui meie arupärimist kuulasime, siis jäi igalühel niisugune mulje, nagu oleksid inimesed nende kohtadelt wälja aetud, kellel juba kewadel kohad kätte mõõdetud olid. Põllutööministri seletusest selgus aga, et see nii ei ole. Tähendab, arupärimine pidi wale alusel olema, wõi wale andmete põhjal. Põllutööminister seletas, et neid kohti ei ole üksikult wälja jagatud, waid see mõisa olla riigi käes olnud; need perekonnad, kes seal elasid, pidid riigimõisas kui endised moonakad olema. Nõnda ei olnud seal tegemist üksikute iseseiswate kohapidajate, waid riigiteeni-

jatega. On see niiwiisi, siis jääb põllutöoministril wormiline õigus sinna kedagi teist walitsejat nimetada. Kuidas seal asjad õieti olid, kus teated risti üksteisele wastu käiwad, selle üle on raske siin otustada. Üks asi sünnitab siin kahtlust, see on wangide ülewiimine maale. Meie kuuleme, et Paluperas on wangide maa-lepaigutamise kawatus suurt ärewust sünnitanud, meie kuuleme kuidas ümb-ruses taluinimesed suures ärewuses on, et ka sinna wangilaager asutatakse ja selle peale ei saa mitte ükskõiksel waa-data. Kawatus, kõige rahwarikkama-tesse kohtadesse wangilaagreid asutada, ei ole mitte õige. Peaks wälja minema sellest seisukohast, et mitte terweid mõi-said wangilaagriteks ümber ei muude-taks, waid wangid peaksid üksikutesse eraldatud kohtadesse paigutatud saama. Meil on niisuguseid eraldatud kohti küll, näiteks, meie mere saared. Edasi wõiks wange töökodadesse panna, aga mitte nagu minu eelkõneleja tähendas, põllu-tööle, mis wäga raske teostada oleks. Riigil on turbarabasad, kus wangid töö-tada wõiwad, ka metsatööde peale wõib wange saata, kus nad artellides tööta-wad. Mõisasüdant, mis wäga hästi põl-lumajanduslikuks otstarbeks kõlbab, wan-gilaagriks ümber muuta, on täiesti mõt-tetu. Nagu põllutööminister tähendas on Paluperas riigi kätte jäetud 4 talu, teine tähendas, et 8, wangimaja tarwitab aga 700 wakamaad maad. Nii ei mahugi enam täielik wangilaager Palupera mõisa. Oleks tarwilik, et otsekohe kohtuminis-terium sündsamad kohad wangide asu-kohtadeks wälja otsiks ja mitte wangi-laagreid ja nende paigutamise kohti meie praegustesse tükeldatawatesse mõisa-tesse ei asutaks.

Põllutööminister Th. Pool: Mina ei tunne, kui kohane ühes wõi tei-ses mõttes Palupera wangimaja jaoks on, kuid üldised põhimõtted, mida wangimaja walitsus ette tõi, kui ta omale maid nõu-dis, olid need, et taheti wangide jõudu maaharimiseks ära tarwitada. Kohta wa-lides taheti niisuguseid, kus nad hästi raudtee lähedal oleksid, niisama suurte linnade ligidal, kus wange wõimalik oleks kergelt juurde tuua ja ära wiia. Pea-tööd, kuhu wange taheti asetada, oleksid ühelt poolt juurewilja kaswatamine, kus rohkesti tööjõudu tarwitatakse wõi jälle turbarabades. Mis Harkusse puutub, siis on siin seda arwesse wõetud, et seal suur

turbaraba on, kuhu wange tahetakse tööle panna, kuna mõisa keskkohat oleks baasiseks ja asukohaks, kus wangid töö ajal elukohta leiaksid. Need on üldised põ-himõtted. Ei ole igalpool mitte kõige pa-remaid kohti wangimajadele antud. Nii on näiteks Wirumaal mõisa antud, mis soode taga on ja kus keegi omale maad ei taha, kuna Harku sellepärast wõeti, et ta suure linna lähedal on, kergesti kätte-saadaw ja suure turbaraba ligi. Wangi-majade peawalitsus esines juba aegsasti soowiga mõisat saada. Tartumaal taheti wangikojale Worbuse mõisa alguses anda, kuid seal tuli sõjawäe intendantuur wa-hele, kes sinna oma aitu mõtles asutada. Sellel põhjusel jäi wangimajade asi hil-jaks. Lõpuks lepiti kokku Palupera peale, mida wõimalus oli anda. Ma wõin weel juurde tähendada, et Paluperat ei ole kawatsetud alaliselt wangimajale jätta, waid ainult tänowuseks aastaks, nii et need isikud, kes seal maa peale lootma jäid, ei ole lootusest mitte petetud, sest tulewikus on ikkagi wõimalus maad saada. Niisama hästi, nagu ta oleks wõin-nud riigi käes olla, wõib ta wangimajal olla. Mis sellesse puutub, et wangima-jade peawalitsus ütleb, et tal liiga wähe maad on, siis wõin niipalju öelda, et an-takse niipalju kui riigi käes on, mis wälja jagatud on, seda mitte ei anta, sest et just sellest põhimõttest kinni tahetakse pidada, et maal, mis kord wälja antud, nende pidajaid ei wahetataks. Mis äre-wusse puutub, siis on see ärewus palju suurem, kui seal wast põhjendusi on ja minule näib, et siin sihilikult mõnelt poolt seda ärewust katsutakse suurendada ja ära kasutada. Näib, et arupärijad kül-lalt hästi ei olnud informeeritud, sest as-jaolu kirjelduses tuuakse kõiksugu kuu-ljutte ette, millega ärewust ainult sün-nitatakse.

J. Ploompuu (rhw.): Ma ei tea Palupera asja, kuidas seal lugu on, aga kui põllutööministeerium Harku mõisa wangimaja alla wõttis, siis wõiks küll ainult selle walla elanikkude kas pere-meeste wõi maatameeste tahtmist wõi soowiawaldust siin awaldada ja nimelt oldakse seal wastu. Wallas ei leidu wast ühtegi inimest, kes sellega nõus oleks, et wangimaja sinna asutatakse. Wangima-jaga on küll lugu nii, et linna ligidust ei ole tarwis. Paistab küll wälja Harku kohta öeldes, et näib, et seda linna lähe-dust oleks küll wist wangimajaülematele

tarwis, et hõlpsam oleks linna lahutama sõita. Siin räägitakse turbarabadest, kuid see raba, millest jutt oli, on kõlbmata; see ei ole põletamiseturwas ja on 10 aasta peale kellegile Wene ettewõtjale ära antud. Turwas, mis seal järel on, on liiga halb põletamise jaoks. Sellest turbarabast ei wõi mitte juttugi olla ja tuleb wälja, et wangimaja juhatusele oli mõisat ennast tarwis. Nii kui Palupera mõisas oli ka siin ülewõtmine keset maikuud, ja kui meie nüüd läheme Harku mõisa põlde vaatama, siis näeme, et põlud, kus enne wiljad kaswasid, on nüüd ohakaid täis ja külwatud wilja ei ole märgatagi. Üksikud kaerad ja odrad ei ole weel üles tõusnudki. Nii on lugu nüüd, kuna enne Harku mõisa üks parematest hästihoitud mõisatest oli ja isegi kunni 1500 puuda andis, mida sealt tänawu aasta mitte wõtta ei ole. Harku mõisa peremehelt, healt põllupidajalt wõetakse mõisa ära ja antakse wangimajade peawalitsusele edasi, kes nüüd seal oma katseid teeb. Sedawiisi leiawad kõik maatamehed ja teised, et sedawiisi kuidagi maid pidada ei wõi. Mis sellesse puutub, mis wallanõukogu protesti peale öeldi, et maad wõida saada teisest kohast, siis on aga igal ühel maaga-inimesel teada, et teises kihelkonnas ei wõi maad pidada. See ei ole mitte nii kerge, esiteks on omaste ligemal kergem hobust wõi inimest saada, kergem põllutööriistu muretseda, kuna aga nüüd kui teie teda 20—30 wersta taha juhataate, siis ei ole temal seda wõimalust mitte. Peale selle ei ole senni Harju maakonnas ühtegi mõisat tükeldatud; tuli tükeldamisele Harku mõisa, mis küll tükeldati, aga siiski kätte ei antud, siis Ranna mõisa hoiti tagawaraks, kõik ootasid ja lootsid maa peale, aga siis ainukene Harkugi anti wangimaja kätte üle. Nii ei ole 150 maatahtjal Harku wallas lähemat kui 25 wersta taga maad kuskil saada, küll aga on maad selleks, et kohtuministeerium wõi walitsus katset teeks. Kas riigi majapidamine siis tõesti ära peab kaduma?

J. Temant (maal.): Mina ei tea ju mitte, mis kohtuminister mõtleb, sest et ta, nagu see sagedasti ette tuleb — puudub. Aga meie kuulsime teise walitsuse esitaja käest, et walitsusel väga suured kawatsused on. Igalpool seatakse sisse wangikojad. Terwed mõisad wõetakse selleks ära. Wiimaks on meil wangi-

maju rohkem, kui rahwast. (A. Schulbach, tõer.: Teie protsesside järele seda küll otsustada ei wõi.) Siseministeerium hoolitseb meil küll selle eest, et wangimajad tühjad ei seisaks. Aga kas ta üksi jõuabki. Igatähes meie sisemine seisukord on sarnane, et meil demokraatlikust riigikorrast rääkida ei maksaks. Meie kuulsime küll hiljuti siin ühe walitsewa erakonna esitaja poolt, et ülewõetud mõisates pidada mesi woolama hakkama. Kõiki pidi neis külluses olema. Nüüd näeme neis aga ainult ohakaid. Soowiksin väga, et meie pahempoolsed natukene oma ümber waataksid, mis tõsiselt ilmas sünnib. Olgu kuidas on, üks asi on meil wastuwõtmatu, nimelt, et wangimaju tahetakse rahwarikastesse kohtadesse asutada. (Hüüe pahemalt poolt: Rahwast tahetakse kaswatada.) Praegu tõendab põllutöministeerium, rahulolematuse sünnib selle tõttu, et rahwas midagi ei tea. Kes peaks küll rahwale siis seletama. Teie rehkendate aga ainult politseiwoimu peale ja imestate siis, kui inimesed ärewusse satuwad. Seletate siis, kõik sünnib kurjakeele läbi. Sarnast kõnet kuulsime meie ka endisel Wene ajal. Kus rahwas tõsiste nõuetega üles astus, seal protesteeriti walitsuse poolt selle wastu ja arwati, et kurjad inimesed kõigis süüdi on. Seal on siis need kurjad agitaatorid praegu, liht külamehed, kes siia sõitnud abi otsima walitsuse tegewuse wastu. Kui inimesed hulga maa tagant siia sõidawad, siis ei tule nad nalja pärast. Mis teeb aga meie walitsus? Miks ei wõta ta neid liht samme ette, et koha peal rahwale asja ära seletada. Kui rahulolematuse põhjus ainult teadmatuses seisaks. Aga ma arwan, et tänane arupärimine asja parandab. Tänawu pidi kohtuminister, walitsuse esitajate jutu järele, katseks maale wangikoja asutama, tegelikult aga midagi ei teinud. Ma ei tea, milleks rahwa käest maad ära wõetakse, kui midagi ei tehta ja nimelt inimesi ärewusse aetakse selle läbi, et neil maad ära wõetakse. Õnnetuseks ei ole see juhtumine üksik meie praeguse walitsuse tegewuse juures. Siiski wõib olla, härra kohtuminister wõiks ehk mõnda eksiarwamist ära hoida oma seletusega. Ta ei arwa aga tarwilikuks oma siinolemisega kõrget kogu austada. Kui meie praeguste ülesastumistega seda kätte saame, et meie walitsus tulewikus

omas tegewuses sugu ettevaatlik on, siis oleme seda kätte saanud, mis meie praegustes oludes kätte saada üldse wõime. Hea aga seegi oleks, ehk küll kaugel õiguslikust korrast, mille järele rahwal suur igatsus.

Põllutööminister Th. Pool: Tahaksin eelkõneleja sõnade kohta seda õiendada, et mina mitte teatanud ei ole, et wangimajad igasse maakonda asutatakse. (J. Temant, maal.: Aga Wirumaaal, Harjumaaal, Läänemaaal jne.) Mina seletasin ainult neid põhimõtteid, millega wangimajade peawalitsus põllutööministeeriumi poole pööras, ja mida põllutööministeerium maakasutamise seisukohalt küllalt põhjendatuks ja küllalt otstarbekohaseks pidas. Kuidas wangimaju korraldatakse ja kus kohta neid asutatakse, kas 10 maakonna peale üks wõi igasse maakonda mitu, selle kohta mina kahjuks ei tea wastata, sest see kuulub wangimajade peawalitsuse kompetentsi. Ma tahaksin rääkida aga ühe teise etteheite kohta, nagu wõiks ainult Asutawa Kogu kaudu asjaolude kohta teateid anda. Oleks huwitatud isikute poolt otsekohe tulnud põllutööministeeriumi, siis oleks wõidud ka sealt wastust saada. Mis aga ärewusse puutub, siis arwan, et ei tarwitse siit poolt etteheiteid teha ja süüdistada walitsust, ning põllutööministeeriumi. Ärewuse sünnitamises... (Pahemalt poolt wahelhüüe: Teie walitsejad ise teewad seda ärewust.) Põllutööministeeriumil on ärewuse sünnitamise asjus andmeid, et just teiselt poolt kõiki abinõusid tarwitatakse, et segadust suurendada, ja selle juures tihti abinõusid ei walita. Nagu ma kord juba tähendasin, on käesolewal juhtumisel ka põhjust oletada, et katsutakse asja suurendada.

J. Piiskar (is.): Juba arupärimises ja minu esimeses seletuses on suurem osa ära öeldud, mis meil asja kohta öelda oli, siin ma tahaksin aga härra põllutööministrile natukene wastu waielda. Tema heitis ette meile, et ei olla informatsiooni wõi olla puudulik informatsioon, kuid ma tähendan, et ka tema ei toonud uut informatsiooni mitte juurde. Meie ütlesime ka, et seal teatud osa on jäetud riigi pidada jne., kuid fakt on see, et see osa oli sügisel planeeritud ja kawatsetud wälja anda, fakt on ka see, et ühes riigimaade esitajaga ja kõigi teiste amet-

likkude esitajatega wallanõukogus tähendati, et need maatükid jääwad sõdurite ja nende perekondade jaoks. Et sõdurid kodus ei olnud, siis wõtsid perekonnaliikmed omale niipalju, kui neil jõudu oli, ja teiste toetusel wõtsid teatawa maa harida. Kuidas seda nimetada — nimetuse üle waidlema ei tarwitse hakata —, fakt on aga see, et teda ühelt poolt hariti riiklikul abil — tarwitati riiklikku inwentaari ja seemet anti riigi poolt, fakt on aga ka see, et inimesed harisid neid maatükke teiste abil selles lootuses, et kui nende pojad, sõdurid, sõjast kcja tulewad, siis need kohad neile jääwad, ja fakt on see ka, et nemad eneste poolt teatawa osa seemet maha külwasid, mida ei oleks olnud, kui seda mõisat oleks peetud puhtriikliku majapidamise mõttes — nii ei saa siin ikkagi puhtakujuilisest riigimajapidamisest rääkida. Kui kohti wälja anti, siis protokolleeriti riigimaadeülema juuresolekul, wallanõukogu koosolekul, et need maad saawad sõdurite perekondadele. Õnnetus on see tõepoolest, et kohti üksikult ära ei määratud. Aga see ei tohiks weel põllutööministeeriumi õigustada wormaliteedi taha pugeda ja öelda, et maa oli riigi omandus ja põllutööministeerium wõib seda oma heaksarwamise järele anda, kellele tahab. Korraldus oli seal ka küll nii, et nende kohtade omanikke mitte kindlasti ära ei määratud, waid kohad jäeti riikliku pidamise kujul ühiselt tarwitada, nii et põllutööministeerium wõib, kui ta tahab, küll selle wormaliteedi taha pugeda. Meie talupojad ja popsid pole aga mitte suured asjatundjad niisugustes asjades, ja sisuliselt see asja sugugi ei muuda. Meie ei wõtnud seda küsimust mitte selles mõttes üles. Ma ütlesin neile otsekohe, et waadake, siin on nõrk külg. Arupärimisega esinesime aga selles mõttes ja teadmises, et asja on tarwis sisuliselt wõtta. Selles mõttes tõime arupärimise ette. Oleks liig wormaalne rääkida ainult sellest, et see oli riiklik majapidamine, riik wõis sellega teha mis ta tahtis. Olid juba olemas kohustused, teatawad lubamised, mis olid antud, ja edasi, olid teatawad inimesed, kes nendele maatükkidele olid asunud ja nendele inimestele ei öeldud, et 7. juunil wõetakse maatükid ära. Ma tuletan meelde, et igasugused lepingud maaharimise peale astusid jõusse 1. mail ja põllutööministeeriumil pidi ülewaade olema,

missugusel alusel tema inimesed põllule laskis, kes võisid lugenud olla seda määrust lepinguks. Ja kui põllutöoministeeriumi esitajad tahtsid teise korralduse teha, siis oleksid nad pidanud hoiatama, et see maa mitte neile inimestele ei jää. On ju ometi põllutöoministeeriumi ülesanne, et ta oleks pidanud hoolitsema, et inimestele kõik selge oleks olnud, et ei oleks võimaldatud inimestele oma wiljanatukest ministeeriumi arwele wõetud maale maha külida, millest nad õieti ei tea, mis sellest välja tuleb. Ma heidan põllutöoministeeriumile ette, et tema siin, kui tugewam, kui seadusest rohkem informeeritud pool, kui pool, kes teadis, et teatawad pretsedendid selle maa peale wõiwad tulla, oleks pidanud hoolitsema selle eest, et see asi aegsasti selgeks oleks saanud, aga seda ei tehtud, waid lasti inimesed teatawate lootustega tööle hakata, teatawaid lubadusi andes, — on ju isegi wallanõukogu protokoll olemas. Ma ei tea, kas neil protokollidel seaduslikku jõudu on, aga kohalikud inimesed on neid nii wõtnud, on sellel alusel tööle hakanud, kui maatüki peal, mida nad edaspidi järgmistel aastatel jälle harida oleksid saanud jne. Ja nüüd keset põllutööaega, kui juba külw maas, ja teatud hulk tööd ära on tehtud, tehakse teine korraldus. Põllutöominister ütleb, et ei ole põhjust selle üle nuriseda, et üks ministeeriumi poolt wolitatud walitseja wahetatakse teise wastu. Ma jätan kõrwale täitsa selle küsimuse, kas on kohane, kui meil niisugused inimesed määratakse, nagu on Anton Nesterow, von Strick ja von Sievers, see on igatahes väga tõsine küsimus, mille üle nii palju põhjendatud etteheiteid wõib teha, ja milles õieti leidub põhjus sellekski, kui põllutöominister ütleb, et kõik abinõud pannakse käima, et ärewust sünnitada. Kahjuks on meil neid abinõusid nii palju tarwitatud igasuguste isikute ametissemääramise kaudu, kelle käed peaksid puhtad olema maareformist, ja kes nüüd on enesele ülesandeks teinud maareformi teostada nii, kuidas ta kõige vähem kohane on, et sellega just teatawat opositsiooni luua. (W a h e l h ü ü e: Kuidas iseseiswad Karistesteedwad?) Meie wõiksimme sellest ka rääkida, kuid wõiksin ka sellest rääkida, kuidas von Sievers õigust teeb — aga meie ei hakka selle üle praegu waidlema. (W a h e l h ü ü e: V o n S i e -

vers ei ole enam koha peal.) See ainult kinnitab minu wäidet ja näitab, et mul õigus oli etteheiteid teha. Mina ei taha, nagu ma ütlesin, maareformi selles terwes ulatuses kõne alla wõtta, ma tahtsin peatada kõnealolewa küsimuse juures. Tuleme siis nüüd selle juurde tagasi. Öeldakse siin, et ükskõik, kes seal juhiks on, kuid mina näitan, et see ükskõik ei ole, sest väga palju oleneb isikust. Siin on küsimus nendest perekondadest, kes seal hariwad põldu ja kelle pojad juba kodus ja põldu on harinud selle teadmise, et see maa tulewikus nende kätte jääb. Nüüd on nendele öeldud, et uued lepingud tulewad teha. Siin ei ole mitte ainult walitseja wahetus, waid see on midagi rohkem, see on nagu peremehe wõi omaniku wahetus. Siin seatakse üles kategooriline nõudmine, esiteks palga miinimum, siis öeldakse kategooriliselt, teil on kaks lehma, aga teie ei saa kahte lehma pidada, teie wõite ainult ühe lehma pidada. Niisugune asi ei ole mitte üksinda walitseja wahetus, see on uue lepingu tegemine ja endise lepingu murdmine. Seda pidi põllutöominister teadma ja hoolitsema selle eest, et kui keegi tema walitseda ja korraldada olewa maa peale tööle asub, siis sellel ka mingisugune alus oleks. Selles mõttes on igatahes väga huwitaw kuulda, kui põllutöominister teatas, et üheks aastaks on see maatükk wangimaja alla wõetud. Mina ei näe, mis mõte sel üldse peaks olema, oleks ju wõinud wange panna sinna mõisahäärberisse, wõi wiinawabrikusse, sest on selge, et maad wangid tänawu kasutada enam ei saa, sellepärast et maaharimine on ammu juba alanud. Kui seal taheti ainult wangilaagreid asutada, siis oleks wõinud neid inimesi rahule jätta ja oleks wõinud anda wangi-dele see üheksakümmend wakamaad, mis kellelegi ei ole lubatud. Sellest maast oleks väga hästi jätkunud ja inimesed oleksid wõinud rahulikult edasi elada. Rääbalam on see asi weel sellepärast, et ühe aasta pärast tahetakse inimesi segi wisata, tahetakse neid niikaugele wiia, et nad oma inwentaari ära häwitaksid jne. Mina kuuleksin nii väga heameelega, kui põllutöominister seda tõendaks, et mina ei ole mitte eksinud, kui ma sellest järelduse teen, et aasta pärast need inimesed maad, mis neile on lubatud, ilma sekelduseta kätte saawad. Omalt poolt ar-

wan aga, et wangimajade walitsus ei ole selle maatüki juures weel midagi kulutanud, temal on ainult wormaalne leping ja muud midagi, ja minu arust peaks nüüd selle lepingu muutmine kergem olema, kui nende inimeste lepingu muutmise on, kes on heas lootuses tööle asunud ja kes õieti kõik sõdurite perekonnad on.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwaesitajad! Põllutöominister on omalt poolt teateid andnud, mis seisukorda peawad walgustama. Siin on aga Palupera küsimuse juures teine küsimus käsile wõetud. See on wangimajade maaharimise katse. Selle juures jälle on rhs. Temant tarwilikuks arwanud kohtuministrile kallale tungida ja tema kohta mõnitawalt ühte-teist seletada. Wõib olla, et rhs. Temant'il midagi südame peal põleb, millel kohtuga tegemist on, ma seda ei tea, aga et tema seda kohtumistri isiku peale wälja wäljab, on minu arust wäga wähe põhjendatud. Kui üks ja teine minister Asutawa Kogu koosolekutelt kord puudub, siis ei tuleks selle üle niipalju imestada, sest meie ministritel on teisel niipalju tööd, et nad mitte ei saa ikka olla Asutawa Kogu koosolekul. Kui praegusel ajal üks wõi teine ei saa seletust anda, siis wõib seda edaspidi kohtuministrilt kuulda, kuidas tema neid kawatsusi põhjendab, mis olid tehtud wangimajade peawalitsuse poolt, et wange tööle panna. Siin wõib ju tõesti õigusega öelda, põldu harida wangidega küll wawalt saab, aga wangimajade peawalitsus ei ole oma kawatsustes mitte põlluharimist oma peaülesandeks teinud, kui ta mõisaid tahtis tarwitada saada. Põllutöominister tähendas mööda minnes, et seal on kaks tööd, mida wangide abil tahetakse ära teha: turbalõikus ehk kütewalmistus ja aiatöö. Wangimajade peawalitsus seletab, et temal on soow wangide tööjõudu produktiivselt ära tarwitada. See on üks põhjendus, mis pärast ta on maad tahtnud. Teiselt poolt on aga see kawatus tõusnud sellest, et wangidega ümberkäimine tahetakse teisele alusele seada, kui see wähest on teatawate süsteemide järele olnud. Hirmutamine ja rasketesse seisukordadesse seadmine on näiteks Pensilwaania süsteemi juures mõõduandew, kus eraldatakse inimesi, et nad ei pea kedagi nägema, et ehk jälle seatakse wangid niisugusesse seisu-

korda, et nad koos peawad tööd tegema, näiteks sulgi noppima, wõi tõrwakõit harutama ja sealjuures ei tohi nad üheteisega ühtegi sõna rääkida. Seesugune karistus on niiwõrd kole, et kõige suurema kurjategija närwid sellele wastu ei pea. Seal tahetakse nad nii tükaks teha, et nad just kui põrgupiinas oleksid, ja arwatakse, et sedawiisi inimestest wangimajas kõige paremini jagu saab, neid õieti nii pehmeks tehakse, et nad kuritegewuse jätawad selles kartuses, et mitte niisuguse karistuse alla sattuda. Uuemate kriminaalõpetuste ja waadete järele on aga see seisukoht enam kui küsitaw. Kõik need hirmutuste katsed ja nende suurte karistuste appiwõtmine ei suuda inimest ikkagi muuta ja ei suuda neid inimesi, keda weel parandada wõib, parandada, waid seal wõib ainult kaks waatekohta olla: üks osa neid inimesi, kes tõesti parandamata on, nagu suured korduwad kurjategijad, tulewad tingimata kahjutaks teha. Selles mõttes on wäljasaatmine tühjadesse kohtadesse, saarte peale jne. ja isegi surmanuhtlus tarwitusele wõetud. Suurem osa wangidest ei ole aga mitte parandamata iseloomud, kes kuritegelikud on oma sise-mise olemise poolt. Mitte kõik, kes kuritegewuse teele on sattunud, ei ole nii halwad, et nad mitte parandatud ei saa. Sellepärast küsime meie, kuidas neid inimesi parandada, et nad jälle, kui nad wangist wälja tulewad, sündsateks ühiskonna liikmeteks saaksid ja mitte enam kuritegewuse jälgi eneses ei hakkaks kandma ning teistele edaspidi nuhtluseks ei oleks. Seal on nüüd meie kohtuminister, kuigi mõni wana adwokaat temast nii halwakspanewalt kõneleb ja teda katsub maha teha, õige uudsete waadetega inimene. On küll öeldud, et meil wangimajasse sattuja inimene juba nagu priwiligeeritud seisukohta satub. Omal ajal anti meie wangidele leiba niipalju, kui igauks soowis. Mõned kaebasid, et sellega wangide seisukorda wäga heaks püütakse teha. See ei ole aga mitte halemeelsus, mis meie kohtuministrit meie wangimajade poliitikas juhib, waid see on just uudsete kriminalistide waatekoht. Selle wastu wõib küll waielda, kuid seda mõnitada ja mõneks mahajäänud inimese iseloomustawaks jooneks teha, on enam kui põhjendamata. Sellepärast arwan mina, et need motiivid, mis kohtuministrit on

juhtinud, kui ta wangimajade peawalitsuse arwamise heaks kiitis ja põllutöoministeeriumi poole pööras ettepanekuga wangimajade peawalitsusele maad, wõi mõni mõisa tarwitada anda, on igatahes lugupidamise wäärt. Kui nüüd sellejuures on üks wõi teine kawatus õnnetult läbi wiidud, siis ei saa seda mitte kohtuministri arwele panna, waid meie peame selle peale mõtlema, kuidas meil kõiki uuendusi läbi wiiakse. Puhtast südamest wõin ma öelda, et kõigist walitsuse ülesannete raskustest on mulle isiklikult kõige raskem olnud see mõju, mis maareformi läbiwiimine on sünnitanud. Olen omal ajal waielnud, kui rahwasaadik selle wastu, et maaseadus nii kiires korras läbi wiiakse, mis meid sunnib maareformi ülepea-kaela läbi wiima. Kui meie tahaksime, siis ei saa teda nii ruttu hästi läbi wiia. See seadus on maksma pandud ja walitsus on püüdnud, kõigi erakondade wahede peale waatamata, loiaal — ustaw — olla kõigi seaduste wastu. Maaseadus on maksmas ja teda tuleb täita, kuigi nüüd üks wõi teine asi isiklikult ei meeldi. On katsutud kõrwaldada, kus wähegi wõimalik, mis koguni laiali läheb. Kuid peasjus ei saa walitsus ega ministrid sellest üldisest teest kõrwale kalduda, mis on maaseaduses ette tähendatud. Kui nüüd tulla ja öelda, Teie seal, põllutöoministeeriumis ja kohtuministeeriumis, rikute kõik ära oma oskamatuslega wõi oma halwa tahtmisega, siis pean ma ütleva, et ministrid ja ka mina isiklikult ei kohku mitte wastu wõtmast neid etteheiteid, mis on tehtud eksituste ja puuduste tõttu. Sellest aga järeldada, nagu oleks midagi sihilikult rikutud ja sootu oskamatult asja aetud, ei saa mitte öelda. (J. Piiskar, is.: Kohtadel on seda igatahes tehtud.) Waadake, kohtadel just ongi lugu nii paha ja on sagedasti tulnud sekeldusi maaseaduse täitmisel see läbi, et on otsustandwateks teguriteks tehtud walla ja maakonna omawalitsused ja need otsustawad nõnda, et põllutöoministeerium midagi teha ei saa. Mul on terve kiht kaebtusi, kus ei ole kaebajad mitte ainult maasaajad, waid ka endised maaomanikud, kellel meie kibedaid kaebtusi kuuleme. Kui oleksid maasaajad nende seisukorras, küll nad kaebaksid niisama kibedalt. (J. Temant, maal.: Rööpaseadja on ikka süüdlane.) Meie ei saa

aga mitte öelda, et muudame seadusmäärustest ära see wõi teine koht. Meie peame neid määrusi ka omawalitsuste kohta täitma, mis seadus on ette näinud, ka siis, kui seal nüüd kohalikud tegelased eksiwad, siis ei saa ka öelda, et see igakord sihilikult oleks tehtud, waid need on maaseaduse läbiwiimise tempo tagajärjed. Mõnes maakonnas on 100 mõisat tänawu ära jaotatud. Olen ise sõitnud mitmes mõisas, kust kaebtusi tuli, waatamas, kuidas asi on. Riigimaadeülemad on öelnud: kujutage ette, kui oleks 20 mõisat olnud jagada, oleks kõik ilusasti saanud läbi wiia, aga nüüd on 100. Seda pidi ette nähtama. Üks, kaks, kolm seda korda seada ei saa. Kui nüüd tuleb eksitusi, kui tuleb raskusi, siis tuleb seda arwesse wõttes öelda, et kus sedawiisi ruttu puid raiutakse, seal ei saa laastud lendamata jääda. Nii sunnib ka praegu wäga palju kurja maareformi teostamise juures, niihästi endistele maapidajatele, kui ka maasaajatele. Kui tahaksime kõikide üksikute kaebtused kokku wõtta, siis teeksime sellest niisuguse kuhja, et warju jääks see, mis maareformis positiiwset on. Nõnda siis: kui meie arwustame, kui meie laidame, siis ei ole see weel põhjendamata igakord, aga meie ei tohi seda mitte teha, et meie ainult eitawaid külgi ette tuues näitame, nagu oleks kõik kõige halwemas korras. Olen põllutöoministriga sagedasti waielnud, aga öelda, et kõik oleks nurja läinud, ei wõi mitte. Usun, et meil tuleb Harku wiljawäljade lugu teisalgi kätte. Ei saa meie ju mitte igalt poolt uute asunikude mail niipalju wilja kui enne. Kuid seda pidi ju ette nähtama. Tuleb meil toitlusasjus raskusi, ka seda on ette öeldud. Seda meie teadsime ette ja seda kõike nüüd seisma panna ei saa, siis peab juba terwet süsteemi muudetama. Terve maa-uuduse kawa kiirus peab teiseks minema, aga seda ei ole saanud walitsus mitte teha. Kui tema on püüdnud praegustes oludes teha, mis wõimalik, siis hinnatagu seda. Ja mina usun, et selles mõttes ka meie wangimajade peawalitsuse katse puudused ikka ka rutust on süündinud. Lugu on nõnda, et tarwidus ainete järele on suur, kõik, isegi aiawili on nii kallis, et ei jõua osta. Wangimajade kuluarwe läheb suureks. Nüüd on nad katset teinud wangide tööjõudu selleks kasutada, et aiawilja kaswatada.

Wõib olla, et niipalju ei saa kaswatada, kui tarwis. Minu arust on see aga wististi sümpaatlik, kui katsutakse wange niisugustele töödele panna, kus neile, kui inimestele saaks õieti õhku anda ja juhtida neid pärastpoole kodanlisele tööle, mis neid kõlblisteks isikuteks aitab teha. Minu arust ei tohiks nii ühekülgselt arwustada ja ainult ühte wõi teist külge walgustada, kui seda tehakse.

J. Temant (maal.): Ma kuulsin lugepeetud peaministri poolt mõned tähendused, mis minu kõne kohta tehtud said. Ühelt poolt toonitab härra peaminister, maaseadus olla halb, tema olla kõigest jõust selle wastu omal ajal protesteerinud. Enamus olla aga selle wastu wõtnud, sellepärast teostada ta seda. Minul, wabandage, on aga teine waade awaliku elu tegelasest. Kui üks asi tema waate wastu on, siis tema seda teostama juba ei hakka. Edasi tähendas härra peaminister, waadake, see maaseadus ei olegi õieti halb. Koha peal omawalitsuse asutused on süüdi, et sellel seadusel läbiwiimise juures halwad järeldused on. Ma pean kõigest jõust sarnase oletamise wastu protesteerima. Mina arwan, et ei saa omawalitsuse üksusi süüdistada, see oleks süüdlaste otsimine wana Wene põhimõtete järele: wäiksem on süüdlane. Edasi tähendas härra peaminister, nagu oleks praegusel korral siit kõnetoolilt ainult härra kohtumistri isikut puudutada tahetud. Härra peaministri arwamise järele on kohtumistril kõrged aated olnud, ta on tahtnud neid aateid teostada. Wõin kinnitada, kui mina üles astusin, siis oli minul ainult asi tähtis; härra ministri isik oli mulle ainult niipalju tähtis, kuipalju ta oma aja kõrgusel seisis. Ma arwan, wähe on sellest, et kõrged aated on, peab oskama neid elus läbi wiia. Öeldakse, et meil oli tarwis soid ja rabasid kuiwatada, kuid need, kes koha peal on olnud, ütleswad, et maa on koguni mäGINE; ma ei tea, kust need sood ja rabad siis wõeti. Harku kohta tõendatakse, et seda raba, mille töötamisele kohtumister tahab asuda, riigil sugugi olemas ei ole. Peale selle leiab ma, et maadewõtmise tarwitamiswiis kuskile ei kõlba. Inimeste käest wõetakse maa siis ära, kui wili juba nende poolt maha tehtud. Ma arwan, et meie riigikodanikkude õiglased huwid kaitstud peawad olema ja kui nad kaitstud ei ole, siis on meie kohus siin pro-

testi selle wastu awaldada, siis, kui keskwalitsus neid eitab. Sellest seisukohast wälja minnes lubasin enesele neid lühikesi mõtteid siin awaldada.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwaesitajad! Mitte sellepärast, et mingisugustele kõrwalistele motiividele wälja minna, mida enne õigeks ei pidanud, ei ole läinud nüüdse walitsuse liikmed walitsusse, waid nemad läksid sinna niisuguste ülesannete pärast, mida nemad ja nende poliitilised sõbrad päästmata tarwilikuks pidasid. Kõik jutud, nagu oleks seal mingisuguse auahnuse pärast wälja astunud, on põhjendamata. Minda sellepärast, et seal küll üks wõi teine isiklikult mitte heameelega ei oleks ühes teinud, aga see oli ikkagi wähe selle kõrwal, mis positiwset tuli ära teha ja mis oli tarwilik. Nõnda ei ole mitte parema tõetundê arwel kompromissi tehtud, ei ole mitte maha saladud, mis enne õigeks on peetud. Üks ja teine ülesanne oli paha wõi raske, mida tuli täita, aga teiste küsimuste juures on lugu parem. Sellepärast peab ka seda alla neelama. Mis nüüd sellesse puutub, nagu oleksin mina ainuüksi omawalitsuste peale weeretanud maareformi teostamisel sündinud eksisamme ja puudusi, siis igatahes ei ole ma seda mõelnud, waid ma ütlen, et mitte ükski põllutöministeerium, waid ka kohalikud orgaanid ja selle juures ka mitte riigimaadeülemad, kui põllutöministeeriumi esitajad, waid ka kohaliku omawalitsuse esitajad on nii mõnigi kord palju eksitusi teinud; kuid see ei tähenda mitte, et nende, kui rööpaseadjate peale on tahetud teiste süüd weeretada. Ma ütlen, siin on puuduste poolest kõikidel oma osa kanda. See tuleb suuremalt osalt ka sellest, et meie harukordsetes oludes tuleb nii suur töö kiires korras läbi wiia, nagu seda maareformi teostamine on. Ma ei ole kellelegi iseäralikku etteheidet teinud, waid ma ütlen ainult, et tungitagu oludesse ja sellesse seisukorda, milles meie töötame, siis osatakse ka puudusi hinnata. Mis puutub Harkusse, siis just Harku omanik tuli ja kurtis, et ta töödega on alanud ja nüüd tullakse ja tõrjutakse teda wälja, wõetakse isegi elumaja ära. Sõitsime põllutöministeeriumi esitajaga kohale ja seal lepiti kokku. Turbaraba, mis oli määratud wangimajale, oli see, kus omanik oli enne töötanud ja mille rentnik oli wäljamaalane. Seal selgus,

et on veel parematki raba olemas ja sellepärast lepiti kokku, et endine rentnik ja omanik hakkawad töötama selle sama mõisa rabades eriti, lahus wangimajast. Wangid pidid siis oma asukohaks saama ruumid mõisast, tublisti töötama ja tulu tooma. Et nüüd selle edukusega ei ole töötatud, nagu waja oleks, selleks on hulk puudusi. Nüüd on aga muretsetud turbalõikemasinad ja wangid wõiwad tõesti hakata tublisti töötama. Wangid, kes olid Paluperasse saadetud, ei olnud mitte selleks, et turwast lõigata, waid seal olid teised motiivid, nagu põllutööminister seletab: seal kawatseti wange intensiivsele tööle panna, wäikese maapidamise peale aiatöödesse jne. Kui Paluperast protesteeritakse, siis on lugu nii, et üks ja teine tahab maawilja kätte saada. Kui tuli ja wesi on huwid wastamisi. See ongi nüüd kõik selle küsimuse lahendamise raskus: neid huwisi ei ole kerge lepitada. Sellepärast ei ole ma üldse tahtnud süüd otsida just omawalitsuse asutuste juurest, waid olen tähendanud ka nende asjade hindamisel niisuguste asjaolude peale, et peab erapooletule alusele jääma ja asja ja inimesi õieti hindama.

K. P ä t s (maal.): Minul on isiklikult wõimalik olnud, elu meie wangimajades mitmel ajajärgul tundma õppida. Olen olnud meie Tallinna arestimajas, olen näinud ja olnud neis wangimajades, kus kurjategijaid kinni hoitakse. Igakord, kui ma seal kinni olin, andsin ma enesele sealt wälja tulles töötuse, selleks igapidi kaasa mõjuda, et niisugune wangistamiskord ja -wiis edaspidi kaduma peaks. Hukkamõistmise wäärt on, et inimestega nii ümber käiakse, et neid sunnitakse pimedates koobastes, söödikute pesades, nagu keskajal kannatama. Ma töötasin, et kui kord Eesti rahwas peaks saama oma elu ise korraldada, siis oleks kõige esimene asjaolu, mida meie parandame, meie wangimajade sisse-seade uuendamine ja wangistamiswiis. Teie ei wõi omale ette kujutada, kuidas inimesed meie wangimajades kannatama peawad. Meil on Tallinnas peale ärapäletatud wangimaja üks wangimaja olemas. Seal lamawad põrandal kitsas ruumis sagedasti kunni 25 inimest üksteise kõrwal, tädest, lutikatest ja muudest söödikutest piinatud. Walgust ei ole, õhku ei ole, öösel on ukseid kinni, nii et seal ära lämbuda wõib. On terwita-

mise wäärt, et inimesed, kes meie wangimajade elu hästi tunnewad, nüüd ruttu midagi selle parandamiseks ära tahawad teha. See ei ole ju hukkamõistmise wäärt, ja mina ei taha arwata, et seda keegi hukka mõistaks. On tarwis neid nuhelduid eksijaid inimwäärilisse seisukorda wiia. On tarwis wangikodasid, kuhu meie kodanikud on sattunud, parandada, ja ka wangid paraneksid. Põhjalikult on tarwis seal uuendust ette wõtta. Mina olen täiesti selle mõtte toetaja ja selle idee eest wõitleja, et inimesi tuleb parandada, nimelt neid, kes meie seltskondlikus elus mitmesuguste mõjude all on rikki läinud ja oma kodanikukohuseid korralikult ei ole täita suutnud, et neid tuleb linnast maale wiia, aga mitte wangikodades piinata, nagu praegu. Meie wangimajad ei ole ju midagi muud, kui kiwikastid.

Kui nüüd mõni selle uuendusidee kandja selle paranduseks samme on astunud ja need sammud mitte küllalt õnnelikult ei ole tehtud, siis ei ole mitte ideeliselt hukkamõistetaw, waid seda sammu ei ole suudetud küllalt otstarbekohaselt astuda. Ma ei ole selle poolt, et niipalju wangikodasid üle maa asutatakse, sest nagu siin juba öeldud, sünnitaks see õige palju ärewust. Muidugi peab seda asja ettevaatlikult korraldama. Mina ei leia mitte, et seda asja sarnasel kujul oleks pidanud teostama. Kuid seda sammu wõib siiski parandada. Ma arwan, et ma ei eksi, kui põllutööministri kõnest nii aru sain, et terwe see korraldus Paluperas ainult lühikese aja peale on tehtud, nõnda, et seda veel parandada wõib. Jääks ainult soovida, et kogu nende läbirääkimiste tagajärjel, mis igatahes väga tarwilikud on, ja mille peale meie terwe tänase õhtu kulutanud oleme, see walus ja raske küsimus nüüd õieti kaalumise alla saaks wõetud. Kui meie oma mõtete wahetusega oleme kätte saanud, et meie wangikodade parandamiswoolule oleme wõinud õige tee kätte juhatada ja tehtud eksitusi parandada, et siis ei ole tänane päew meil mitte asjata kulutatud. Et selle arupärimise ka kõigi rahulolemiseks wõiksime igatpidi selgitatuks pidada, siis oleks väga soowitaw, et põllutööminister teataks, et siin teatava arusaamatusega tegemist on olnud. Härra Piiskar'i wiimasest kõnest jäi minule sarnane mulje järele, et kohalikkude kohapidajate arwamine hoopis teine on,

kui põllutööministri. Räägitakse riiklikust põllupidamisest ja ühismajapidamisest. Meie maainimesed ei ole juristid ja ei tunne wahet nende kahe wahel. Nemad teawad seda, et maa nende kätte anti, ja et nad sinna seemet maha külwasiid, — kui need aktid õiged on, mida siin ette toodi, — et nendel loomad olid soetatud ja teatawad lepingud tehtud, nendel inimestel tekib nüüd arwamine, et nendele ülekohut tehtakse. Selkombel sünnib ärewus ja selles mõttes peaksime meie arupärimisega neid tagajärgi kätte saama, et inimesed mitte ei ütleks, et seadusi antakse ja neid ei peeta, et neile ülekohut on seaduswastaselt tehtud. Ma arwan, et kui põllutööminister wangimajade peawalitsusega katsub läbi rääkida, siis nemad asja nõnda korraldada saaksid, et need inimesed sügiseks oma endise majapidamise jälle jalule saaksid seada. Ilmaaegu kedagi süüdistada ei maksa, sest walitsemise asi ei ole mitte kerge ja eksisammud on raske töö juures loomulikud. Kui neid eksisamme nüüd heatahtlikult tahetakse jälle parandada ja ilmaaegu seadusetahest kinni ei hoita, siis tuleb seda ainult terwitada. Selles mõttes arwan ma, et meie järgmise päewakorra-punkti juurde üle minna wõime, kui walitsuseesitajate seletused põhjust pakuwad lootusteks, et asja parnemist tahetakse.

Põllutööminister Th. Pool: Mina soowiksin faktilise tähendusena oma endistele seletustele juurde lisada, et ministeriumi poolt on teatawa lepingu põhjal Palupera mõisasüda wangimajadele üle antud. Üleandmise käsurkirjas on selge sõnaga öeldud, ja siin on ka wangimaja peawalitsusele teada antud, et wangimajadele kasutada antakse ainult need maad, mis riigimajapidamisel senni tarwitada olid. Wangimajade peawalitsus on kohustatud üle wõtma ka tehtud lepinguid, mis olid tehtud enne mõisa üleandmist. Wangimajade peawalitsus oli sellega nõus. Kui nüüd koha peal on üks wõi teine ametnik wõib olla üle astunud teatawatest määrustest, siis on seda wõimalik igal ajal rewideerida ja wäärnähituded kõrwaldada, kui seal tõesti on tahetud üle wõtta ja lepinguid muuta, siis saawad need katsed igatahes likwideeritud.

J. Piiskar (is.): Ma ei wõtnud sõna enam waidluseks, waid et ettepane-

kut teha. Panen ette järgmise ülemineku-wormeli: „Põllutööministri seletust Palupera mõisa asjus ära kuulates, leiab Asutaw Kogu, et selle mõisa maast osa Tartu wangimajale 7. juunil üleandmisega ei ole talitatud maasaajate — põlluharijate — huwides ja kohustab põllutööministeriumi seda korraldust tagasi wõtma ning hoolitsema, et sarnased nähtused maareformi teostamisel ei korduks“.

Juhataja **J. Seljamaa:** Rhs. Piiskar'i poolt on ülemineku-wormel esitatud. Soowitakse selle kohta sõna wõtta? (Wahelhüüe: Waheaeg määrata.) On ettepanek tehtud waheaeg määrata. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud mitte waheaega määrata. Rahwaesitaja Päts kirjalikku ettepanekut ei ole teinud.

J. Päts (töer.): Mina soowitaksin lihtsalt päewakorra juurde üle minna, siis kui põllutööminister seletuse annab, et põlluharijatele maa tagasi antakse.

J. Westholm (rhw.): Panen ette järgmise ülemineku-wormeli: „Asutaw Kogu, põllutööministri seletust ära kuulates, läheb päewakorras edasi“.

Juhataja **J. Seljamaa:** Kodukorra § 59. järele tulewad hääletamisele esiteks motiweeritud ülemineku-wormelid ja selle järele liht ülemineku-wormelid. Seega tuleks esiteks hääletamisele rahwaesitaja Piiskar'i ettepanek. (Hääletatakse.) 19 häälega 18 wastu on see ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb rahwaesitaja Westholm'i ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) 24 häälega 17 wastu on liht ülemineku-wormel wastu wõetud.

(Juhatama hakkab esimees **A. Rei.**)

5. Wabariigi Walitsuse teadaandmine kaubalepingu-note asjus Eesti wabariigi ja Briti walitsuse wahel.

Walitsuseminister A. Birk: Aus-tatud rahwaesitajad! Mõni päew tagasi wõttis Asutaw Kogu rõõmuawaldustega teadaande wastu esimeese de jure tunnustamise kohta, mis Eestile wennasrahwarriigi, Soome, poolt tuli. Wõib kindlasti loota, et mõlema riigi igasugused omawahelised wahekorrad pärast selle tunnustamise awaldamist kiiremini ja soodsa-

mini kui warem, üheõigusluse alusel arenema ja areneda saavad.

Kuid Eesti wabariigil kui iseseiswal riigil tuleb mitmesuguseid wahekordi ka teiste riikidega. Kellega tal läbikäimist on, arendada ilma selle peale waatamata, kas Eesti nende teiste riikide poolt de jure tunnustatud on wõi mitte. Sellel ajal seisab Wabariigi Walitsusel suur töö ees, mis ühelgi riigivalitsusel ei lõpe, senni kui iseseisew riik ennast rahwaste ja riikide peres awaldab.

Praegu on Wabariigi Walitsusel kaubanduslikkude wahekordade korraldamise alal silmapaistew samm teoksil ja nimelt läbikäimises Inglismaaga, ühendatud Inglise kuningriigiga ja osalt ka tema asumaade ja India riigiga. Wabariigi Walitsus tahab esineda ettepanekuga Suur-Britannia kuninglikule walitsusele — kaubanduslikke wahekordi Eestiga arendada wastastikuse enamsoodustuse alusel.

Selle ettepaneku peensustesse tungimine ei oleks praegu mitte kohane, kuid üldistes joontes tähendaks selle ettepaneku wastuwõtmine wastawalt poolt Eesti kodanikkude, kaupade ja tööstustoodete seadmist ühendatud Inglise kuningriigi territooriumil igakülgselt vähemalt samasugustesse enamsoodustuse oludesse, nagu see teistele enamsoodustatud wäljamaa alamatele, kaupadele ja tööstustoodetele lubatud. Soodustuse ulatus käib nii sisse- kui wäljaweo ja läbiweotransiidi kohta, niisamuti ka weoabinõude, nagu laewade ja teiste tarwitamise kohta maal ja mujal, ja ka kodanikkude asumise soowide täitmise, tolli ja mõnesuguste teiste maksude maksmise kohta Briti kuningliku majesteedi territooriumil. Peale selle käib ettepaneku ulatus teatawal määral ka asumaade ja India riigi kohta, kui need kokkuleppele juurde astunud. Muidugi mõista, et teiselt poolt wastastikuse enamsoodustuse põhimõte ka Eesti wabariigi peale samasugused kohustused paneb. Kokkulene on kawatsatud piiramata aja peale, kuid teda wõib igal ajal lõpetada, 6 kuud ette öeldes.

Riigiwaheliste wahekordade korraldamine käib Asutawa Kogu wõimupiiri, kui see korraldamine sünnib riigiwaheliste lepingute näol. Lepingu kawaga Wabariigi Walitsus praegu ei esine, kuid Wabariigi Walitsus annab Briti kuningliku majesteedi walitsusele tehtawale ja siin üldistes joontes kuuldawale toodud ettepanekule nii suure tähtsuse, et ta kawatsawat sammu ei tahtnud astuda, ilma et ei oleks esmalt sellest Eesti riigi seadusandlikule ja juhtiwale wõimule teada andnud. Wõetakse see ettepanek wastawalt poolt wastu, siis awanewad Eesti kodanikkudele, Eesti kaupadele ja tööstustoodetele, laewadele ning teistele weoriistadele ja postile samasugused tingimused wägewa Briti ilmariigi territooriumil, nagu nad teiste enamsoodustatud riikide omadel seal juba olemas on.

Üleliigne oleks siin pikemalt seletama hakata, kui suur majanduslik ja poliitiline tähtsus sarnasel sammul ja kokkuleppel oleks, ja ma wõin tähendusega lõpetada, et Eesti Wabariigi Walitsusel kõikumata põhjusi on arwata, et ettetoodud alustele seatud leping wastawalt poolt wastu wõetakse ja ma usun, et Asutaw Kogu Wabariigi Walitsuse tegewuse nimetatud sammu astumisel heaks kiidab.

Juhataja A. Rei: Sõna on rahwaselitajal Seljamaal.

J. Seljamaa (töer.): Teen ettepaneku — „Wabariigi Walitsuse teadaannet ära kuulates ja kawatsusi heaks kiites, läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi“.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ülemineku-wormel wastu wõetud. (Wahelhüüe: Lõpetada! Lõpetada!) Ma kuulen ettepanekut lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Järgmine koosolek on teisipäewal harilikul ajal.

Koosolek lõpeb kell 9.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud: Asutawa Kogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **J. Seljamaa**.

Abisekretäär **H. Raudsepp**.